

BREST-LİTOVSK ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-UKRAYNA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1918)

Ender Korkmaz*

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaştığı 1918 yılında Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'dan oluşan Dörtlü İttifak ile Ukrayna arasında 9 Şubat 1918'de imzalanan barış antlaşması taraflar için yüksek önem taşıyordu. Ukrayna ile imzalanan antlaşma ile Avusturya-Macaristan ve Almanya, Ukrayna'nın geniş tarımsal imkân ve kaynaklarına erişim elde edecekti. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin de mücadele halinde olduğu Bolşevikler önemli bir stratejik bölgeyi ve bu bölgenin kaynaklarını kaybetmiş olacaktı. İşte bu şartlar altında Osmanlı Devleti ve Ukrayna arasında barış antlaşması imzalanmış ve karşılıklı diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Osmanlı Devleti Ukrayna'ya bir büyükelçi ile 3 konsolos atamıştır. Diğer yandan Ukrayna da İstanbul'a diplomatlar göndermiş ve karşılıklı ilişkiler bu misyonlar üzerinden yürütülmüştür. Bu bağlamda makale Brest-Litovsk Antlaşması sürecinde Osmanlı-Ukrayna ilişkilerini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna, Türkiye, Brest Litovsk, Ahmet Muhtar Bey, Kiev

Giriş

Birinci Dünya Savaşı ya da dönemin tabiriyle “*Harb-i Umumi*”, insanlık tarihinin o güne kadar görmediği büyüklükte bir kıyım ve yıkıma sebep olmuştur. Sekiz buçuk milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği Harb-i Umumi, ülkelerin nüfuslarında kısa vadede telafisi imkânsız yaralar açtığı gibi dünyanın siyasi haritasını da baştanbaşa değiştirmiştir¹. İmparatorlukların yıkıldığı ve geniş toprakların parçalandığı bu dönemde ortaya çıkan yeni devletlerden biri de Ukrayna'dır². Ukrayna'nın modern bir devlet olarak ortaya çıkışı 1917'deki Rus Devrimi ile başlayan sürecin devamında, Brest-Litovsk'ta Dörtlü İttifak (Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti) ve Ukrayna arasında imzalanan antlaşma ile gerçekleşmiştir³. Böylelikle, yıkılan Çarlığın topraklarında doğan Ukrayna Halk Cumhuriyeti uluslararası bir aktör olarak dünya siyasetine girmiştir.

9 Şubat 1918'de Dörtlü İttifak ile Ukrayna arasında imzalanan antlaşmayı özel kılan yönlerden biri de bu antlaşmanın Birinci Dünya Savaşı'ndaki ilk barış antlaşması olmasıdır. Antlaşmanın imzasıyla Ukrayna'yı bağımsız ve meşru bir devlet olarak tanıyan ilk devletlerden biri de Osmanlı Devleti olmuştur. Antlaşma ile sadece Ukrayna devleti tanınmış olmayıp, taraflar arasında esir değişiminden ekonomik imtiyazlara kadar çok geniş bir alanda çeşitli ilişkilere girilmiştir. Ukrayna ve Türk tarafı arasındaki ilk diplomatik ilişkiler

* Dr., Kiev Yunus Emre Enstitüsü Müdürü, Kiev/Ukrayna, drederkorkmaz@yahoo.com

¹ Ercüment Kuran, “Birinci Dünya Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopesi*, c.6 (1992), s.199.

² Ukrayna kelimesi “sınır, serhat bölgesi” anlamlarını taşımaktadır. Yücel Öztürk, “Ukrayna”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopesi*, c.42 (2012), s.73.

³ *Meclis-i Mebusan, Hükümet-i Osmaniye ve Müttefikleri İle Ukrayna Arasında Hal-i Sulhun İadesi Hakkındaki Muahedatın İmza ve Teatisiyle Mezuniyeti Mutazammın Kanun ve Esbab-ı Mucibe Layihalarıyla Hariciye Encümeni Mazbatası*, Meclis-i Mebusan Matbaası, İstanbul 1334, s.1.

Brest-Litovsk görüşmeleri sırasında başlamış ve 9 Şubat 1918 tarihindeki antlaşmanın ardından gelişerek devam etmiştir.

Dörtlülük İttifak ve Ukrayna arasında imzalanan barışın dolaylı taraflarından biri de Ukrayna topraklarında hak iddia eden Bolşeviklerdir. Ukrayna'nın bağımsızlık iradesini tanımayan Bolşevikler 9 Şubat 1918 tarihli antlaşmayı da tanımamak için ayak diremiştir. Ancak gerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun içine düştüğü kıtlık tehlikesi ve gerekse Alman askeri kanadının kararlı duruşu Ukrayna'nın elini güçlendirmiş ve Bolşevikleri köşeye sıkıştırılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Dörtlülük İttifak'ın bir üyesi olmasından dolayı, ittifakın Ukrayna ile kurduğu genel ilişki Osmanlı tarafını da kapsamaktadır. Bu çalışmada iki taraf arasında barışa giden süreç, Brest-Litovsk'taki Bolşevik delegasyonu-nun Ukrayna'nın bağımsızlığı meselesine karşı tavrı ve Dörtlülük İttifak'ın bu tavra karşı uyguladığı politikalar, taraflar arasındaki antlaşma metninin özellikleri ve antlaşma sonrası dönemde 1918 yılı sonuna kadar Ukrayna ve Osmanlı Devleti arasında gelişen diplomatik ilişkiler incelenecektir.

Brest-Litovsk'ta Ukrayna'nın Bağımsızlığına Giden Süreç

Rusya'da yaşanan Temmuz 1917 olayları sonrasında Ukrayna da özerkliğini ilan etmiş ve o dönemde Rusya Federasyonu'nda iktidarda bulunan geçici hükümet Ukrayna'nın özerkliğini tanımak zorunda kalmıştı⁴. Sözü edilen döneme kadar özerk yapısını koruyan ve Rusya Federasyonu'nun bir ögesi olan Ukrayna'nın milli meclisi (Tsentralna Rada - Центральна Рада) 20 Kasım 1917 tarihinde Rusya Federasyonu'ndan bağımsızlığın ilanı sayılan bir bildiri yayınladı. Her ne kadar bu bildiri ile Rusya ile bağlar tam olarak koparılmıyorsa da 9 Ocak 1918 itibarıyla seçimlerin başlayacağı ve 22 Ocak'ta yeni vekillerden oluşan meclisin toplanacağı ilan ediliyordu⁵. Gerçekleştirilen seçimlerde "Milli Liberaller" meclis koltuklarının yüzde 75'ini kazanmış, Bolşevikler ise ancak yüzde 10 seviyesinde sandalye elde edebilmişlerdi⁶.

Ukrayna'da bu gelişmeler yaşanırken 1917 Aralık ayının başlarında, her iki cephede birden zorlu bir mücadele yürütmek zorunda kalan Dörtlülük İttifak ile iç savaşın doğurduğu sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldığından artık bir cephe savaşını sürdürmeye gücü kalmayan Rusya arasında kalıcı barış için görüşmeler de başlamıştır⁷. Sürdürülen görüşmeler sonucunda 15 Aralık'ta Dörtlülük İttifak ile Rusya arasında ateşkes konusunda antlaşmaya varılmıştır. İmzalanan ateşkes 17 Aralık'tan itibaren yürürlüğe girmiştir⁸.

⁴ John W. Wheeler-Bennett, *Brest-Litovsk The Forgotten Peace March 1918*, McMillian and Co. Limited, Londra 1938, s. 154.

⁵ Volodymyr Vynnychenko'nun (Ukrayna Başbakanı) 20 Kasım 1917 tarihli bildirisi, *Source Records of the Great War* (Bundan sonra SGW), Vol. VI, ed. Charles F. Horne, National Alumni 1923, ABD, 1923, s.19.

⁶ Wheeler-Bennet, *a.g.e.*, s.154.

⁷ "Mütareke", *Tanin*, 5 Aralık 1917, no.3227, s.1.

⁸ Judah L. Magnes, *Russia and Germany at Brest Litovsk*, The Rand School of Social Science, New York 1919, s.47; "Russia", *New York Tribune*, Review Eki, 16 Aralık 1917, No: 25963, s.1; "Müzakere İmza Edildi Karadeniz'de Serbesti-i Seyr-ü Sefer Başladı", *Tanin*, 17 Aralık 1917, No. 3238, s.1.

Ukrayna tarafı, Dörtlü İttifak ve Bolşevikler arasında başlayan görüşmeler üzerine masanın dışında kalmamak üzere harekete geçmiş ve Rada, Brest Litovsk'a bir heyet göndererek görüşmelere katılma kararı almıştır⁹. Brest Litovsk'ta 4'lü İttifak ile masaya oturmak için yola çıkan Ukrayna heyetinde Mikola Levitskiy (ukr. Мико́ла Григо́рович Леві́тський), Mikola Lyubinskiy (ukr. Любінський Микола Михайлович) ve Oleksandr Sevruk (ukr. Олександр Севрук) isimleri yer almıştır. Brest Litovsk'a katılan Ukrayna heyetinin temel maksadı Galiçya'nın Ruthenyalı kısımlarının ve Bukovina'nın Ukrayna'ya verilmesi ve ayrıca Cholm bölgesinin Avusturya-Macaristan tarafından Ukrayna'ya terkedilmesiydi¹⁰.

Ateşkesin ilan edilmesi ile birlikte barış görüşmeleri de başlıyor ve ülkelerin delegasyonları şekilleniyordu. Barış antlaşması yolunda ilk oturum 22 Aralık 1917 tarihinde gerçekleşmişti. Bu oturumda Alman delegasyonunun başkanı Richard von Kühlmann'ın görüşmelere başkanlık etmesi de oylanmıştı. Bavyera Prensi Leopold'un konuşması ile açılan oturumda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu heyetine imparatorluğun Dışişleri Bakanı Ottokar Czernin, Rus heyetine Adolf Joffe, Bulgar tarafına ülkenin Adalet Bakanı Popov, Türk tarafına ise Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey riyaset ediyordu¹¹. Türk ve Bulgar taraflarının heyet reisleri ilerleyen günlerde değişecekti. Türk heyetinin başına, 8 Aralık'ta Brest Litovsk'a varan Sadrazam Talat Paşa geçecekti. Bulgar heyetinin başkanlığı ise Başbakan Vasil Radoslavov tarafından üstlenilecekti¹². Görüşmelerin başında Bolşevik delegasyonuna başkanlık eden Adolf Joffe yerine Bolşevik hükümetinin Dışişleri Bakanı Leon Trotsky getirilecekti¹³.

Diğer yandan Türk tarafı ile Ukraynalılar arasındaki temaslar ateşkesin ilanını başlatmıştır. 18 Aralık 1917 tarihinde Brest-Litovsk'taki Osmanlı heyetinin askeri azası Zeki Paşa tarafından Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya gönderilen telgraftan anlaşıldığı kadarıyla Ukrayna hükümeti tarafından görevlendirilen iki subay Zeki Paşa ile temasa geçerek, Ukrayna'nın mevcut durumu ve geleceği dair planları üzerine paşa ile bilgi paylaşmışlardır¹⁴.

Brest-Litovsk'ta görüşmeler henüz başlarken 19 Aralık tarihinde Bolşevikler, bağımsızlığını tasdik ettirmek amacıyla Brest-Litovsk'a heyet gönderen Ukrayna'ya 48 saatlik bir ultiatom verdiler. Bu ultiatomun Kiev tarafından kabul edilmemesi üzerine iki taraf arasındaki harp hali fiilen başladı¹⁵. Rada'nın

⁹ Magnes, *a.g.e.*, 24; "Ukrayna da Murahhas Gönderiyor", *Tanin*, 22 Aralık 1917, No. 3243, s.2.

¹⁰ Wheeler-Bennet, *a.g.e.*, s.154. Ukrayna heyetinde ayrıca daha sonra Ukrayna'ya dönecek olan iki de asker bulunmaktadır. Bunlar 16 Aralık'ta Brest Litovsk'a gelen ilk 3 kişilik Ukrayna temsilcileri arasındadır. Selami Kılıç, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu – Brest Litovsk Barışı ve Müzakereleri (22 Aralık 1917 – 3 Mart 1918)*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998, s.75, 231.

¹¹ Ottokar Czernin, *In the World War*, Harper and Brothers Publishers, New York, 1920, s. 235-260. Magnes, *a.g.e.*, s.116, 117.

¹² Czernin, *a.g.e.*, s. 234. Wheeler-Bennet, *a.g.e.*, s.112. Magnes, *a.g.e.*, s.30. "Bulgar Heyet-i Murahhasası", *Tanin*, 2 Şubat 1918, n.3285, s.2.

¹³ Czernin, *a.g.e.*, s.232.

¹⁴ Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 18 Aralık 1917 tarihli tahrirat, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (Bundan sonra BOA), HR. SYS, 2294/11-72, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, c.2., Seçil Ofset, İstanbul 2013, s.193.

¹⁵ "Ukrayna'ya Ültimatom", *Tanin*, 21 Aralık 1917, No.3242, s.1, 2. Magnes, *a.g.e.*, s.28.

verilen ulti-matom karşısında geri adım atmayışi üzerine Kızıl Ordu güçleri Kiev'i kuşatmaya başladılar¹⁶. Bolşevik tarafı bu hareketiyle bağımsızlık yolunda güçlü girişimlerde bulunan Ukrayna'yı baskı altına almak istiyordu. Bolşeviklerin Kiev'e yönelik kuşatma hareketi Ocak ayında daha da şiddetlenecek ve durum bir insani kriz halini alacaktı¹⁷.

Dörtlü İttifak ve Ukrayna temsilcileri 4 Ocak 1918'de gayr-i resmi otu-ru-mlara başlamışlardır. 2 gün süren bu gayri resmi oturumlarda Dörtlü İttifak temsilcileri Ukrayna delegasyonunun fikirlerini anlamaya çalışmışlardır. Ukrayna delegasyonu Bolşevik heyetinin tüm Rusya'yı temsil edemeyeceği argümanını savunmuş ve umulduğu gibi bu argüman Dörtlü İttifak tarafından kabul gör-müştür¹⁸. Dörtlü İttifak heyeti, Ukrayna heyeti ile ilk defa 6 Ocak 1918'de resmi temasta bulunmuştur. Avusturya-Macaristan delegasyonunun başkanı Czernin; *"Ukrayna heyetinin, Rus heyetine kıyasla daha az devrimci olduğunu ve heyet üyelerinin sosyalist paradigmadan ziyade kendi vatanlarını umursadıklarını"* ifade etmiştir¹⁹. Trotsky ise hatıratında Ukrayna heyetinden bambaşka tabirlerle söz eder. Trotsky'nin ifadesine göre Brest Litovsk'ta masaya oturan Ukrayna heyeti, Rusya topraklarını Balkanlaştırmak isteyen Avusturya-Macaristan İmpa-ratorluğunun baskı ve etkisi altında Rusya'dan kopma fikrini savunmaktaydı²⁰.

Ukrayna heyeti henüz ilk temaslarda Ukrayna'nın bağımsızlığının tanın-masından daha azına razı olmayacaklarını Dörtlü İttifak temsilcilerine açık bir şekilde ifade etmişti²¹. Diğer yandan Bolşevik heyetinin yapacağı manevraları sezen Dörtlü İttifak temsilcileri görüşmeleri bir ulti-matom şeklinde sürdürmeyi kararlaştırmıştı²².

10 Ocak tarihinde Ukrayna Başbakanı, Brest Litovsk'taki Dörtlü İttifak temsilcileri nezdinde bir çağrıda bulunarak Bolşeviklerin tüm Rusya'yı temsil etmediklerini, tüm Rusya'yı temsil edecek bir hükümetin şu anda var olmadığı gibi yakın zamanda da var olamayacağını ve Ukrayna'nın görüşmelerde kendisini temsil edeceğini bildirdi²³.

Diğer yandan Ocak ayında Avusturya'da baş gösteren kıtlık tehlikesi Czer-nin'in gündemini oldukça meşgul ediyordu. Czernin'e göre eğer Avusturya'daki kıtlık tehlikesinin önüne geçilmezse bu durum toplumda bir huzursuzluğa ve Bolşeviklerin elini güçlendirecek bir halk isyanına sebep olabilirdi. Czernin bu sorunun çözümü için Almanya'nın yardımına başvurmuşsa da sorunu çözmek için yegâne unsurun Ukrayna'nın elindeki yüksek miktarda mahsulat fazlası olacağını düşünüyordu. Zira Almanlar, Avusturya'ya gıda maddesi gönderemeyeceklerini

¹⁶ "Kiev Şehri İhata Ediliyor", *Tanin*, 24 Aralık 1917, n.3246, s.2.

¹⁷ Bolşeviklerin Kiev kuşatması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Cafer Seydahmet Kırimer, *Bazı Hatıralar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1993, s.291-297.

¹⁸ Kılıç, *a.g.e.*, s.223, 224.

¹⁹ Czernin, *a.g.e.*, s.231-232.

²⁰ Leon Trotsky, *From October to Brest Litovsk*, The Socialist Publication Society, New York, 1919, s.87.

²¹ Czernin, *a.g.e.*, s.235.

²² Czernin, *a.g.e.*, s.234.

²³ Volodymyr Vynnychenko tarafından gönderilen 10 Ocak 1918 tarihli çağrı metni, *SGW*, s.25, 26.

kısa bir süre içinde bildirmişlerdi²⁴. Bu durum Dörtlü İttifak açısından Ukrayna ile varılacak bir anlaşmayı daha da acil bir gündem haline getirmişti. Aslına bakılırsa Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü vizyonuna mesafeli yaklaşıyordu. Özellikle Ukrayna'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kontrolündeki bölgelerden toprak talep etmesini onaylamıyordu. Diğer yandan Avusturya'da hükümetin içine düştüğü zor durum ve toplumsal olaylara sebep olabilecek kıtlık tehlikesinden dolayı mısır ve tahıl yönünden oldukça zengin bulunan Ukrayna ile bir barış yapılması Avusturya-Macaristan için de farklı bir önem kazanmıştı²⁵.

Kıtlık ve toplumsal huzursuzluk Avusturya hükümetinin acil gündemlerinden biri haline gelmişti. Sorunun çözümü için Viyana ve Czernin arasında ciddi bir iletişim trafiği başlamıştı. Avusturya Başbakanı Siedler, Ukrayna'nın isteklerinin kabul edilerek bir an önce barış imzalanması için Czernin'e destek verdi. Her ne kadar Cholm bölgesinin terkedilmesi İmparatorluk yönetimindeki Lehlerin muhalefetiyle karşılaşacak olsa da barışın gecikmesi daha büyük tehlikeleri arz ediyordu. Ancak Macaristan Başbakanı Wekerle, Ukrayna'nın taleplerine karşı çıkıyordu. Czernin, Macaristan Başbakanı'nın muhalefetine karşı "eğer Macaristan, monarşinin diğer ayağı olan Avusturya'ya yeteri kadar mısır gönderebilirse Ukrayna'nın toprak isteklerini reddedebileceği" cevabını verdi. Zira mevcut şartlar altında Macaristan'ın Avusturya'ya gıda yardımı göndermesi de ihtimal dışıydı. Hali hazırda Macaristan'ın yiyecek stokları da oldukça düşük seviyedeydi. Zor bir durumda bulunan Czernin, Ukrayna ile yapılacak barış için İmparator Karl'ın desteğini istemişti. Nihayetinde Czernin, aradığı desteği imparatora bulmuştu. İmparator bir an önce barış yapılması için Ukrayna'nın isteklerinin kabul edilmesi konusunda Czernin'e tam destek vermişti²⁶.

Yine de Czernin için işler o kadar da kolay değildi. Kıtlık tehlikesi ve toplumsal huzursuzluklar hakkında Viyana'dan gelen telgrafların yoğunlaştığı bir sırada Bolşevikler, Kiev kuşatmasını iyiden iyiye sıkılaştırarak Rada üzerindeki baskıyı arttırdılar²⁷. Diğer yandan gelişmeler üzerine Petrograd'a giderek temaslarda bulunan Trotsky, yeni bir diplomatik manevra hazırlamıştı. Trotsky Brest-Litovsk'a dönüşünde Medvediev, Satarisky ve Scahray isimlerinden oluşan sözde bir Ukrayna heyetini de yanında getirmişti. Bu isimler Harkiv'de kurulan sözde Bolşevik Ukrayna hükümetinin temsilcileriydi²⁸. Rus tarafı Ocak sonu itibarıyla birkaç hafta içinde dünya genelinde birbirini izleyecek komünist-sosyalist devrimlerin gerçekleşeceğine inanıyor ve görüşmelerde bu devrimler gerçekleşene kadar zaman kazanma politikasını yürütüyordu²⁹.

Yaşanan bu durumlar Czernin'in de bizatihi Viyana'ya giderek Ukrayna meselesini en üst düzeyde ele almasını gerekli kılmıştı. 22 Ocak tarihinde İmparatorun başkanlık ettiği bir kurulda görüşlerini aktaran Czernin'in bu görüşleri,

²⁴ Czernin, *a.g.e.*, s.238-240.

²⁵ Bennet, *a.g.e.*, s.168, 169.

²⁶ Bennet, *a.g.e.*, s.201-203.

²⁷ Czernin, *a.g.e.*, s.239, 248.

²⁸ Bennet, *a.g.e.*, s.208.

²⁹ Czernin, *a.g.e.*, s.245.

kurulda yaşanan tartışmalara rağmen genel anlamda kabul görmüştü. Avusturya'nın kitlik tehlikesini aşabilmesi için yegâne şansının Ukrayna ile anlaşmak olduğu gerçeği kurul tarafından takdir edilmişti. Her ne kadar başlangıçta Ukrayna'nın "Doğu Galıçya'nın Ukrayna toprağı olarak tanınması" talebi Avusturya tarafından sıcak karşılanmamışsa da Avusturya'nın içine düştüğü kitlik tehlikesi imparatorluğun bu konuda elini zayıflatmıştı. Zira Ukrayna'da ciddi bir mahsulat fazlası vardı. Diğer yandan Avusturya'nın, Almanya ve Macaristan'dan herhangi bir yardım alamayacağı kesinleşmişti³⁰.

Öte tarafta Osmanlı Devleti ve Ukrayna arasında görüşmeler daha sakin ve istikrarlı bir şekilde sürüyordu. Talat Paşa tarafından 20 Ocak 1918 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgrafta Ukrayna ile imzalanacak bir barış antlaşması için temel prensiplerde anlaşıldığı belirtiliyordu³¹. Yani Osmanlı Devleti 9 Şubat'ta Ukrayna ile imzalanacak esas antlaşmadan 20 gün önce Osmanlı-Ukrayna barışı ile ilgili kesin bir fikre varmıştı. Bundan sonrası artık Dörtlülük İttifak'ın diğer iki ortağı Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Ukrayna meselesinde bir karara varmasına kalmıştı.

İlerleyen günlerde Ukrayna'nın bağımsızlığı meselesi hızlıca ve daha ciddi bir biçimde Brest-Litovsk'un en önemli gündemlerinden biri haline geldi. 30 Ocak'ta başlayan ön görüşmeler Talat Paşa'nın başkanlığında açıldı. Rusya delegasyonu Trotsky, Joffe, Bizenko ve Karelin isimlerinden oluşuyordu. Bu heyet "İşçi, Asker ve Köylü Sovyeti Merkez İcra Komitesi Delegasyonu" sıfatıyla görüşmelere katılmıştı. Sovyet heyetine Bolşevik Ukraynalılardan yani Harkiv'deki sözde Ukrayna hükümetinden iki isim de katılmıştı. Bunlardan biri Harkiv İcra Komitesi Başkanı Medvediev diğeri ise Harkiv Komitesi Devlet Askeri İşler Sekreteri General Scahchray'dı.

Sovyet tarafında Trotsky, "Ukrayna Sovyetlerinin Ukrayna boyunca Rada güçleri ile kararlı bir çatışmaya girdiğini" söyleyerek görüşmeleri açmıştı. Sovyet tarafının ifadesine göre "Donetz kömür madenleri, Yekaterinslav maden bölgesi ile Harkiv ve Poltava hükümetleri Sovyetlerin elindeydi. Sovyet güçleri her geçen artmakta, Rada güçleri ise azalmaktaydı". Bundan dolayı Rada ile yapılacak herhangi bir antlaşma Ukrayna ile yapılmış sayılmayacaktı.

Ukrayna tarafında söz alan Lyubinskıy ise Ukrayna delegasyonundaki bazı temsilcilerin bu sırada Kiev'de bulunmasından dolayı bu üyelerin Brest-Litovsk'a dönüşüne kadar Ukrayna tarafının "vaziyet almayacağını" beyan etti. Bunun üzerine Alman delegasyonu başkanı Kühlmann tarafından görüşmelerin Ukrayna heyetinin Brest Litovsk'a dönüşüne kadar ertelenmesi teklifi geldi. Czernin de bu teklifi destekledi. Ancak vakit kaybetmemek adına arazi konusunda çalışacak temsilcilerin bu mesele üzerinde çalışmaya devam etmesini önerdi. Troçki de bu öneriyi destekledi. Müteakiben oturum başkanı Talat Paşa toplantıyı sonlandırdı³².

³⁰ Czernin, *a.g.e.*, s.240-244.

³¹ Çelik, *a.g.e.*, s.212.

³² Magnes, *a.g.e.*, 105. "Brest Litovsk Müzakerati", *Tanin*, 2 Şubat 1918, n.3285, s.1, 2. "Brest-Litovsk Müzakerati", *Vakit*, 1 Şubat 1918, n.3284, s.4. "Ukrayna'yı Kim Temsil Edecek?", *Vakit*, 2 Şubat 1918, n.104, s.1. "Sulh Müzakerati", *Tesvir-i Efkar*, 2 Şubat 1918, n.236, s.1.

Ertesi gün, 1 Şubat'ta, Ukrayna meselesini halletmek üzere Rada ve Bolşevik delegasyonlarının hazır bulunduğu nihai bir oturum gerçekleştirildi. Bu oturumda Ukrayna heyetinin sözcülüğü görevini yürüten Sevruk, 20 Kasım 1917'de Rada'da ilan edilen manifestonun Ukrayna'nın uluslararası kimliğini ortaya koyduğunu ve bu manifestonun o dönemde "*Halk Komiserleri Konseyi*" (Bolşevik Bakanlar Kurulu) tarafından da tanındığını ifade etti. Bu dönemde aynı manifestonun Dörtlü İttifakça da tanınmasına binaen Rada heyeti, Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak tanınmasını teklif etti. Bunun üzerine Bolşevikler adına söz alan Harkiv İcra Komitesi Başkanı Medvediev, Ukrayna'nın önemli bir kısmının Sovyet kontrolünde olduğunu ve Rada'nın bütün Ukrayna halkını temsil edemeyeceğini, Ukrayna'nın meşru temsilcisi olarak kendisinin görüşünün Sovyet heyetinin görüşleri doğrultusunda olduğunu ayrıca Ukrayna halkının Rada heyeti ile yapılacak anlaşmaları tanımayacağını ileri sürdü.

Daha sonra söz alan Trotsky, Ukrayna Radası'nın Rusya Federasyonu'na katılmayı reddetmesinin ardından Petrograd'da toplanan 3. Sovyet Kongresi'nde, Ukrayna'nın da Rusya'nın bir parçası olarak temsil edildiğini söyledi. Dolayısıyla her ne kadar geçmişte, devrim sonrası Rus otoritesi Rada'yı Ukrayna'nın meşru temsilcisi olarak tanıdıysa da 3. Sovyet Kongresi'nden sonra bu durum değişmişti. Dolayısıyla Ukrayna meselesi Rusya'nın iç meselesiydi. Trotsky diğer yandan "*her ne kadar başlangıçta Rada delegasyonunun görüşmelere katılması Rus delegasyonu tarafından mutlak bir şekilde reddedilmemişse de artık Ukrayna Bolşeviklerinin temsilcileri de Rus delegasyonuna katıldığına göre tek başına Rada delegasyonu ile varılacak antlaşmalar Rus delegasyonu tarafından da kabul edilmedikçe geçersizdir*" fikrini ileri sürdü.

Bunun üzerine Ukrayna heyeti adına söz alan Lyubinskiy, Ukrayna'nın müstakil bir devlet olarak uluslararası güçler tarafından tanındığını dolayısıyla Ukrayna meselesinin Rusya'nın iç sorunu olarak addedilemeyeceği cevabını verdi ve bu tavrından dolayı Trotsky'i protesto etti. Lyubinskiy'e göre her ne kadar Bolşevikler, eski Çarlık topraklarındaki halkların kendi kaderlerini tayin edeceklerini karara bağlamışlarsa da "*bugün*" Ukrayna'ya karşı takındıkları tavır onların bu iddiasının ne denli samimiyetsiz olduğunu göstermekteydi. Ukrayna sözcüsüne göre Bolşevik tarafı, Ukrayna heyetinin yeni talimatlar almak için Kiev'e doğru yola çıktığı gün Petrograd tarafından belirlenmiş bazı temsilcileri Ukrayna adına Rus delegasyonuna katarak Rada delegasyonunu itibarsızlaştırmaya çalışmaktaydı. Ancak Ukrayna'nın işçi, asker ve köylü temsilcilerince oluşturulan Rada, 1917'nin Haziran ayında ilk hükümeti kurmuştu. Dolayısıyla Kiev'in kendi hükümeti vardı ve Petrograd, Ukrayna'nın işlerine karışma hakkını haiz değildi. Lyubinskiy böylelikle meşru hükümetin iradesi dışında Petrograd tarafından gönderilen Ukrayna temsilcilerinin herhangi bir meşruiyet taşımadığını ifade etmişti. Ukrayna Radası'nda yer alacak vekiller için yapılan seçimlerde Bolşeviklerin %10'dan daha az sandalye kazanması Ukrayna'daki halk iradesinin Petrograd'a ne denli uzak olduğunu da gösterir nitelikteydi ve Lyubinskiy bu durumu da açıkça ifade etmişti. Bununla birlikte son olarak 3 Aralık 1917 tarihinde Kiev'de, Petrograd ve Kiev yönetimlerinin iradesi

dahilinde Ukrayna köylü ve askerlerini temsilen 2000 delege toplanmış ve bu heyet 80 kişi haricinde Rada'ya ve Devlet Başkanı Hrushevsky'e (ukr. Михайло Сергійович Грушевський) güven beyan etmişlerdi. Sözü edilen 2000 temsilci içinde yer alan 80 kişilik küçük bir Bolşevik grubu ise Kiev'den kaçarak Harkiv'de yeni bir hükümet ilan etmişti. Lyubinsky'e göre "Kızıl Ordu'nun düzensiz bazı birlikleri tarafından korunmasa Harkiv halkı tarafından katledilmesi kesin olan bu hükümet" esasen Harkiv'i bile temsil etmemekteydi.

Bunun üzerine söz alan Czernin, söylenenler ışığında Ukrayna'nın bağımsız ve kendi adına antlaşmalar yapabilecek müstakil bir devlet olduğunun ve Rada delegasyonunun Ukrayna'nın meşru temsilcisi olarak tanınması gerekliliğinin vurgusunu yaparak oturumu kapamıştır³³.

Czernin, Ukraynalıları ve Bolşevikleri aynı oturumda bir araya getirerek Ukraynalıları bir koz olarak kullanma yoluna gitmişti. Ukraynalıların ortaya koyduğu argümanlar, Czernin'in ifadesine göre Trotsky'i terletmişti. Böylelikle Trotsky'nin Ukrayna dahil olmak üzere tüm eski Çarlık topraklarını temsil etme iddiası müttefikler önünde büyük yara almıştı³⁴.

Ukrayna meselesi Dörtlü İttifak'ın gözünde iyiden iyiye şekillenmişti. 4 Şubat tarihinde Kühlmann ve Czernin, Berlin'e gitmek üzere Brest-Litovsk'tan ayrıldılar. 5 Şubat'ta Sadrazam Talat Paşa ve Bulgaristan Başbakanı Radoslavov da onlara katıldı³⁵. Ukrayna meselesi bir an önce halledilmeliydi, zira Bolşevikler kontrol altına aldıkları yerlerdeki mahsulatı Rusya'nın içlerine göndermeye başlamışlardı³⁶. Dörtlü İttifak, özellikle de Avusturya, ne yapıp etmeli ve Ukrayna üzerindeki Bolşevik emellerinin önüne geçmeliydi. Aksi takdirde kapıdaki kıtlık kısa bir süre içinde Viyana'da ciddi sıkıntılar doğurabilir ve bu durum gerek Doğu Cephesi'nde gerekse de Balkan ve İtalyan cephelerinde çözülmeye yol açabilirdi.

Yine bu sıralarda Kiev üzerindeki Bolşevik baskısı şiddetlenmişti. Kızıl Ordu, Kiev'e oldukça yaklaşmıştı³⁷. Diğer yandan Ukrayna'nın diğer önemli bir şehri ve Karadeniz'e açılan kapısı Odessa (Hocabey) da Bolşeviklerin eline düşmüştü³⁸. Bolşeviklerin Ukrayna'daki stratejik pozisyonu günden güne güçleniyordu.

Czernin ve Kühlmann, 6 Şubat'ta Berlin'den döndüler ve ertesi gün "Politik Meseleler ve Sınır Konuları Komitesi" toplandı³⁹. Dörtlü İttifak, Ukrayna meselesi ile ilgili süreci hızlandırmıştı, ancak 8 Şubat tarihinde Kızıl Ordu Kiev'e girerek Rada'yı şehir dışına çıkardı. Kiev'den çıkmak zorunda kalan Rada, Jitomir şehrine çekildi⁴⁰. İşlerin bu denli kritik bir hal alması üzerine 8 Şubat günü Dörtlü İttifak ve Rada heyetleri arasında gün boyu görüşmeler sürdü ve uzun uzadıya toplantılar yapıldı. Gün içinde nihai bir antlaşma metninin imzalanması için son

³³ Magnes, *a.g.e.*, 108-112. "Sulh Müzakeratında Ukrayna Davası", *Vakit*, 5 Şubat 1918, no.107, s.1. "Vaziyette Ukrayna Lehine İnkişaf", *Vakit*, 6 Şubat 1918, no.108, s.1.

³⁴ Czernin, *a.g.e.*, s.246.

³⁵ Magnes, *a.g.e.*, 115.

³⁶ "Ukrayna'dan Buğday Sevki", *Vakit*, 8 Şubat 1918, n.110, s.1.

³⁷ "Kiev'e Doğru", *Vakit*, 8 Şubat 1918, n.110, s.1.

³⁸ "Odessa Bolşeviklerin Elinde", *İkdam*, 6 Şubat 1918, n.7540, s.1.

³⁹ Magnes, *a.g.e.*, 118-120.

⁴⁰ Bennet, *a.g.e.*, s.312.

aşamaya gelindi. Görüşmeler gece yarısına kadar sürdü ve toplantı 9 Şubat gece yarısından sonrasına sarktı. Nihayet 9 Şubat günü saat 02.20'de taraflar arasında antlaşma imzalandı⁴¹.

Antlaşmanın imzası sırasında Osmanlı tarafından Sadrazam Talat Paşa, Berlin Büyükelçisi İbrahim Paşa, Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey, Eski Harbiye Nazırı ve Mebus Ahmet İzzet Paşa hazır bulunuyordu. Almanlar adına Kühlmann, Avusturya adına Czernin görüşmelere katılmıştı. Bulgar heyeti biraz daha genişti. Başbakan Radoslavov'un liderliğindeki heyette Ortaelçi Andre Ataşof, yine Ortaelçi unvanı taşıyan Ivan Şetoyaneviç, askeri temsilci Albay Petrgançef ve Teodor Anastasof hazır bulunuyordu. Ukrayna heyeti ise Servuk, Lyubinskiy ve Leçinski'den ibaretti⁴².

Czernin, Ukrayna mahsulatı ile Viyana'daki kıtlık tehlikesinin önüne geçmek yolunda ilk ve en önemli adımı atmıştı. Zira her ne kadar Ukrayna'nın Doğu kısmının önemli bir bölümü ve Kiev, Bolşevik işgali altında olsa da hala Rada'nın yönetimi altında olan Batı Ukrayna'da da ciddi bir mahsulat fazlası vardı. İmzanın atılmasını müteakip Czernin şu beyanatta bulundu.

"Baylar! Hiçbiriniz, dört hükümet temsilcileri ve Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin bu (birinci) dünya savaşının ilk barış antlaşmasını imzalamak üzere bu salonda bir araya geldiği şu saatin tarihi anlamına gözlerinizi yumamayacaksınız. Bu antlaşmanın büyük savaşın fırtınaları arasından doğan genç bir devlet ile yapıyor olması Dört Hükümetin temsilcileri için ayrıca bir memnuniyet arz etmektedir. Dörtlü İttifak ile Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin geleceğine dair iyi dileklerimizle bu antlaşmanın gelecekteki barış antlaşmalarının ilki olmasını dilerim".

Ukrayna heyeti başkanı ise şöyle karşılık vermiştir.

"Dörtlü İttifak ile Ukrayna arasında bugünden itibaren barışın başlama-sına dair memnuniyetimizi ifade etmek isteriz. Şu bir hakikattir ki biz buraya, bu kardeş savaşını bitirebilmek adına genel bir barış sağlayabilmek amacıyla geldik. Bununla beraber buraya gelen tüm güçlerin yegâne amacının genel bir barış imzalamak olmadığı açıktır".

Heyet Başkanı sözlerinin devamında bu barışın yeni bir çağı başlattığını ve Ukrayna'nın artık bağımsız bir devlet olarak doğduğunu ifade etmiştir⁴³.

Dörtlü İttifak ile Ukrayna Arasında İmzalanan Antlaşmanın Osmanlı Devleti ve Ukrayna Özelinde Bağlayıcı Maddelerinin İçeriği

Dörtlü İttifak ile Ukrayna arasında imzalanan 9 Şubat 1918 tarihli antlaşmanın gerek tüm devletleri ilgilendiren gerekse de ittifak mensubu devletlerin ayrı ayrı Ukrayna Halk Cumhuriyeti ile hukukunu belirleyen maddeleri bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, antlaşmanın genelini ilgilendiren ve ayrıca doğrudan Osmanlı Devleti ile Ukrayna Halk Cumhuriyeti arasındaki hukuku belirleyen maddelerde taraf olarak yer almaktadır.

⁴¹ Magnes, a.g.e., s.120, 121.

⁴² Meclis-i Mebusan, a.g.e., s.6,7.

⁴³ Magnes, a.g.e., s.121.

Antlaşmanın ilk ve en önemli maddesi iki taraf arasındaki savaş halinin sonlandırıldığıdır. Taraflar bundan sonra birbirleri ile barış ve dostluk içinde yaşamayı kararlaştırmışlardır⁴⁴. Bu madde ile Çarlık coğrafyasının bakiyesi olması hasebiyle kâğıt üzerinde Dörtlü İttifak ile savaş halinde bulunan Ukrayna ile savaş hali bitirilmiş ve diplomatik olarak yeni bir safhaya geçilmiştir.

Antlaşmanın bu maddeden 5'nci maddeye kadar olan kısımları daha çok Ukrayna'yla sınırı olan ittifak mensubu devletler ile Ukrayna arasındaki sınır düzenlemelerini içermektedir. 5'nci maddede taraflar, savaş tazminatı talep etmemekte anlaştıklarını beyan etmişlerdir. 6'ncı madde ile her iki tarafın harp esirlerini serbest bırakacakları ve her iki taraftaki esirlerin ülkelerine iade olunacakları kararlaştırılmıştır. Bununla beraber antlaşmanın 8'nci maddesinde, halihazırda esir olup da esir olduğu ülkede kalmak isteyen ya da başka bir ülkeye gönderilmek isteyenlerin durumuyla ilgili meseleleri ülkelerin ikili mutabakat ile çözecekleri belirtilmiştir⁴⁵. Antlaşmanın 8'nci maddesinin Türkçe metni ise şu şekildedir.

“Hukuk-i umumiye ve hususiye münasebatının iadesi, üsera'y-ı harbiyenin ve sivil üseranın mübadelesi, afv-ı umumi (genel af) meselesi, kezalik mukabil tarafın elinde bulunan sefain-i ticariye (ticari gemiler) hakkında yapılacak muamele Ukrayna Cumhuriyetiyle akdolunacak muahedat-ı hususiye ile tayin kılınacaktır. Bu muahedat işbu muahede-i sulhiyeden cüz-i mütemmim teşkil ederek mümkün olduğu kadar onunla bir zamanda iktisab-ı meriyet edecektir”⁴⁶.

Mezkûr madde uyarınca, bu meselelerde Osmanlı ve Ukrayna tarafları arasında yalnız bu iki tarafı bağlayıcı birtakım maddeler kararlaştırılacaktır.

7'nci madde ile taraflar arasındaki ticari ilişkilerin genel çerçevesi çizilmiştir. Antlaşmanın imzalandığı tarihten 31 Temmuz 1918 tarihine kadar tarafların mahsulat fazlalarını karşı tarafın ihtiyacını baz alarak mübadele edeceği karara bağlanmıştır. Taraflardan eşit sayıda delege içeren komisyonlar kurularak bu mübadele işlerini tanzim edecektir. Tüm ticaret altın üzerinden yapılacaktır. Ticarete Ukrayna tarafının kambiyo zararına uğramasını da engelleyecek şekilde karşılıklı kurlar sabitlenmiştir. Buna göre 1000 Alman Altın Markı 462 Ukrayna Halk Cumhuriyeti Altın Karbonu'na (Karbonavets, Карбованець), 1000 Avusturya-Macaristan Altın Kronu ise 393,78 Ukrayna Altın Karbonuna eşitlenmiştir. 7'nci maddenin “d” bendinde Osmanlı Devleti ile Ukrayna arasındaki ticari ilişki şu şekilde belirlenmiştir.

“Devlet-i Osmaniye ile Ukrayna Cumhuriyet-i Avamı arasındaki münasebet-i iktisadiyeye gelince: Müceddeden bir ticaret muahedesi akdolununcaya kadar devleteyn-i mezkureteyn en ziyade nail-i müsaade millete tatbik ettikleri muameleyi yekdiğerine müteakabilen bahşedeceklerdir. Akideynden hiçbir diğèrinin başka bir devlet ile mevcut bulunan ve bilahare vücuda getirilecek olan gümrük ittifakından mümbais müsaadattan yahut küçük hudut ticaretine dair bahşetmiş olduğu veya edeceği müsaadelerden istifade iddiasında bulunmayacaktır”.

⁴⁴ Meclis-i Mebusan, *a.g.e.*, s.7.

⁴⁵ Meclis-i Mebusan, *a.g.e.*, s.8.

⁴⁶ Meclis-i Mebusan, *a.g.e.*, s.13.

Antlaşmanın 10'ncu maddesinde Osmanlı Devleti ile Ukrayna arasında imzalanan antlaşmanın Türkçe ve Ukrayince metinlerinin muteber olduğu ifade edilmiştir⁴⁷.

Antlaşmanın sayılan maddeleri dışında antlaşmaya "münzam" (ek) muahede, içeriği itibarıyla Osmanlı Devleti ve Ukrayna Halk Cumhuriyeti taraflarının ilişkilerini tanımlamada belirleyici rol oynamaktadır. 12 Şubat 1918 tarihinde imzalanan "münzam muahedaneme"nin ilk maddesinde tarafların bir an önce diplomatik ilişkileri başlatmaları ve karşılıklı olarak birbirlerinin topraklarında sefaret (büyükelçilik) ve şehbenderlik (konsolosluk) açmaları karara bağlanmıştır.

Antlaşmanın ikinci maddesinde taraflar, harp sırasında kendi memurlarına zarar ve ziyana uğratılmış diplomatik misyonların, diplomatların ve misyon personelinin zararlarını tazmin etmeyi kabul etmiştir. Antlaşmanın üçüncü maddesi uyarınca taraflar bir konsolosluk mukavelesini oluşturarak diplomatik misyonların karşılıklı hukukunu belirlemek noktasında çalışma yapmayı kararlaştırmışlardır. Dördüncü maddede, iki ülke arasındaki posta işlerinde "beynel-milel ittifadın posta ve telgrafa müteallik itilafat ve nizamâtı"nın belirleyici olması kabul edilmiştir.

Antlaşmanın 6'ncı, 7'nci, 8'nci ve 9'uncu maddeleri ile harp sırasında zarar gören ticari teşebbüslerin, şahısların ve esirlerin hukuki durumu düzenlenmiştir. Her iki taraf gerek asker gerekse de sivil harp esirlerini salıvermeyi ve bu esirlerin memleketlerine dönmesi için gerekli bütçeyi karşılamayı taahhüt etmiştir⁴⁸.

Dörtlü İttifak ve Ukrayna Arasında İmzalanan Antlaşmanın Politik ve Askeri Yansımaları ve Brest Litovks'ta Nihai Barış

Dörtlü İttifak ve Ukrayna arasında imzalanan 9 Şubat 1918 tarihli barış antlaşması, Bolşevik tarafına ve bu tarafın argümanlarına yönelik önemli bir darbe olmuştu. Trotsky, Ukrayna delegasyonunun Dörtlü İttifak ile anlaşmasını, "görüşme masasında kendilerinin arkasından oynanan oyunların bir sonucu" olarak değerlendirir. Trotsky, 9 Şubat tarihli antlaşmayı haber alınca Petrograd'da yazmış ve Rada'nın Kiev'den çıkarıldığı haberini almıştır. Bunun üzerine Czernin'e bir diplomatik heyet kurarak, bu heyeti beraberinde Rus memurlarla birlikte Kiev'e göndermesini ve Kiev'in Bolşeviklerin elinde olup olmadığını tespit ettirmesini teklif etmiştir. Czernin, Trotsky'nin bu önerisine olumsuz cevap vermiştir⁴⁹. Bu yolla Trotsky, Kiev'e gönderilen heyet dönene değin Ukrayna ile imzalanan antlaşmanın geçersiz kalmasını sağlamaya, dolayısıyla Dörtlü İttifak'ın topraklarında beklediği sosyalist devrimlerin olgunlaşması için zaman kazanmaya çalışmış olmalıdır. Ancak her ne kadar Kiev, Bolşeviklerce işgal edilmiş olsa da imzalanan antlaşmanın yürürlüğe girmesi ile Batı Ukrayna mahsulatı Viyana'ya doğru yolculuğuna başlayabilecektir. Ukrayna'dan Avusturya ve Almanya'ya doğru yiyecek maddesi sevki, kıtlık ortamının doğurduğu isyan hareketlerinin

⁴⁷ Meclis-i Mebusan, *a.g.e.*, s.8, 11.

⁴⁸ Meclis-i Mebusan, *a.g.e.*, s.15-17. Münzam Muahede aynı zamanda Osmanlı basınında da yayınlanmıştır. "Ukrayna Musalahası", *Tanin*, 24 Şubat 1918, n.2307, s.1.

⁴⁹ Trotsky, *a.g.e.*, s.93, 94.

de önünü alacağından 9 Şubat'ta Ukrayna ve Dörtlül İttifak arasında imzalanan antlaşma Trotsky için bütün hesaplarını tehdit eden bir sonuç olmuştur.

Dörtlül İttifak ve Ukrayna arasında imzalanan antlaşma gerçekten de Rus tarafının elini sıkıştırmıştır. Trotsky anılarında, bu anlaşmayı tanımamak için ellerinde yeterince askeri güç olmadığını ifade etmiştir. Trotsky'e göre o günlerde Almanların Rusya'nın içlerine doğru ilerlemesi önündeki tek engel mesafelerdir⁵⁰.

Dörtlül İttifak'ın Çarlık bakiyesi topraklarda kurulan devletlerle münasebetinden ve imzalanan antlaşmalardan dolayı oldukça rahatsız olan Trotsky, 10 Şubat'ta Lenin'e bir telgraf çekerek savaşı bitirmeyi ancak barış imzalamamayı teklif etti. Böylelikle olası bir Alman saldırısından korunacağına inanıyordu. Nitekim bu plan uygulamaya konuldu ve Trotsky aynı gün savaştan çekildiklerini ve seferberlik halini bitirdiklerini ilan etti⁵¹. Trotsky, savaş yorgunluğunun hâkim olduğu bir dönemde Almanya'nın, barış ilan etmiş ve seferberliğini bitirmiş bir ülkeye saldırma fikrinin doğuracağı iç ve dış kamuoyu baskısından çekineceğini düşünmüş olmalıdır. Rus tarafı şu meyanda bir açıklama yapmıştır.

*"Rusya şeklî sulh muahedenamesini imzalamaktan sarf-ı nazar etmek şartıyla Almanya, Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan ile hal-i harbin nihayet bulduğunu ve aynı zamanda bilcümle cephelerdeki Rus kuva'y-ı harbiyesinin tamamıyla ve derhal terhisi için emir verilmiş olduğunu beyan eyler"*⁵².

Ancak Trotsky'nin bu diplomatik manevrası umduğu sonuçları veremeyecekti. Alman Doğu Cephesi Genel Kurmay Başkanı General Hoffman'a göre Aralık ayındaki ateşkes, barış antlaşmasının imzalanması için yapılmıştı ve Şubat ayına gelindiğinde Ruslar bu barış antlaşmasını hala imzalamadığı ve masadan da çekildikleri için ateşkesi oluşturan şartlar sona ermişti. Yani savaş hali hala devam ediyordu. Yine Berlin'de bulunan ve Hoffman'ın görüşlerini dikkate alan General Ludendorf'a göre eğer Ukrayna'daki Bolşevik ilerlemesi durdurulmazsa Ukrayna ile yapılan barış antlaşmasının bir karşılığı olmayacaktı. Hoffmann ve Ludendorf ikilisi bu fikirlerini yüksek sesle ifade ediyorlardı⁵³.

Diğer yandan Ukraynalılar da Bolşeviklere karşı Almanlardan yardım istemişlerdi⁵⁴. Almanya için Çarlık bakiyesi Baltık toprakları ve Finlandiya meselesi de istenilen şekilde hallolmamıştı. Müteakiben 17 Şubat 1918 tarihinde Dörtlül İttifak ile Rusya arasındaki ateşkesin sona erdiği ilan edildi. Almanya ve Avusturya-Macaristan askeri güçleri Bolşeviklere karşı şiddetli bir askerî harekâta girişti⁵⁵. Yine bu sıralarda Osmanlı basınında Kafkas cephesinde savaşmakta iken 9 Şubat Antlaşması ile serbest kalan Ukrayna menşeli birliklerin Trabzon limanı yoluyla Ukrayna'ya nakledilecekleri ve bunların Rada'nın Bolşeviklere karşı olan mücadelesine katılacağı haberi yer almıştı⁵⁶.

⁵⁰ Trotsky, *a.g.e.*, s.97.

⁵¹ Magnes, *a.g.e.*, 121.

⁵² "Rusya ile de Sulh Takarrur Etti", *Tanin*, 12 Şubat 1918, s.1.

⁵³ Wheeler-Bennett, *a.g.e.*, s.229, 230.

⁵⁴ "Ukrayna Almanya'dan Müzaheret Bekliyor", *Vakit*, 19 Şubat 1918, n.120, s.11., Wheeler-Bennett, *a.g.e.*, s.311.

⁵⁵ "Almanya Mütarekeyi Feshediyor", *Vakit*, 18 Şubat 1918, n.120, s.1.

⁵⁶ "Ukrayna Firkalarının Trabzon'dan Kiev'e Nakli", *Vakit*, 18 Şubat 1918, n.120, s.2.

Almanlar gerek Baltık bölgesinde gerekse de Ukrayna'nın içlerine doğru hızla ilerlemişlerdir⁵⁷. İç siyasette ciddi bir mücadele veren diğer yandan cephede iyice sıkışan Bolşevikler, Dörtlü İttifak'ın tüm barış şartlarını kabul ettiklerini ifade eden bir telsiz telgraf ile 21 Şubat'ta Almanya'ya resmen başvurmuşlardır⁵⁸. Dörtlü İttifak'ın cevabı iki gün gecikmiş ve İttifak orduları bu sırada stratejik avantaj kazandıracak birkaç mevziyi daha zapt etmiştir. Nihayet 23 Şubat'ta Bolşeviklere verilen mesajda barış için talep edilen şartlar sıralanmıştır. Bu 10 şartın biri ise Bolşeviklerin Ukrayna ile hızlı bir şekilde barış yapmalarındır⁵⁹.

Bolşevik tarafı Dörtlü İttifakın şartlarını kabul ettiğini ilan eden bir telgrafi İttifak başkentlerine gönderdi⁶⁰. Bunun üzerine taraflar tekrar Brest-Litovsk'a heyet göndermeye başladı. Berlin Büyükelçisi Hakkı Paşa riyasetindeki Osmanlı heyeti 26 Şubat'ta Brest-Litovsk'a ulaştı⁶¹. Bu defa Brest-Litovsk'a gelen Rus heyeti ise Sokolnikov'un başkanlığında görüşmelere katıldı ve Trotsky heyette yoktu⁶². Görüşmeler devam ederken Almanya 2 Mart'ta Kiev'in tamamen kontrol altına alınarak Bolşeviklerden temizlendiğini ilan etti⁶³.

Artık görüşmeler son sürece girmişti. 3 Mart 1918 tarihinde Bolşevik tarafı Dörtlü İttifak ile nihai barışı imzaladı. Antlaşmanın 6'ncı maddesi uyarınca Bolşevikler, Ukrayna ile barışı hemen tesis edecek ve Ukrayna ile Dörtlü İttifak arasında gerçekleştirilen 9 Şubat 1918 tarihli antlaşmayı tanıyacaktı. Ülkedeki tüm Rus askerleri ve Kızıl Ordu birlikleri geri çekilecekti. Bolşevik Rusya; Ukrayna ülkesi, hükümeti ve kurumları hakkında her türlü kısırtıcı faaliyet ve propagandaya son verecekti⁶⁴.

3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Antlaşması ile Birinci Dünya Savaşı'nın Doğu Cephesi tamamen kapanmış oluyordu. Osmanlı Devleti'nin de dahil olduğu Dörtlü İttifak, Rus Cephesi olarak da adlandırılan Doğu Cephesi'nden muzaffer olarak ayrılmıştı. Doğu Cephesi'nin ve Dörtlü İttifak'ın dünya siyasi tarihine armağanlarından biri de genç Ukrayna Halk Cumhuriyeti'ydi.

⁵⁷ "Rusya Her Tarafı Sıkıştırılıyor", *Vakit*, 21 Şubat 1918, n.123, s.1. "Alman Harekâtı Devam Edecek mi?", *Vakit*, 23 Şubat 1918, n.125, s.1. "Şarkta Vaziyet", *Sabah*, 26 Şubat 1918, n.10158, s.1. "Reval Zaptedildi", *Sabah*, 27 Şubat 1918, n.10159, s.1.

⁵⁸ "Bila Kayd-ü Şart Sulh", *Vakit*, 22 Şubat 1918, n.124, s.1, Wheeler-Bennett, *a.g.e.*, s.245. Magnes, *a.g.e.*, s.156

⁵⁹ Wheeler-Bennett, *a.g.e.*, s.255. Magnes, *a.g.e.*, s.154.

⁶⁰ "Rusya Sulh Şeratini Kabul Etti", *Vakit*, 26 Şubat 1918, n.128, s.1., Wheeler-Bennett, *a.g.e.*, s.261, 262.

⁶¹ "Brest-Litovsk'ta Teati-i Efkar", *Vakit*, 1 Mart 1918, no.131, s.1. "Murahaslar Brest Litovsk'ta", *Sabah*, 1 Mart 1918, n.10161, s.1.

⁶² "Rus Heyet-i Murahhasası", *Tanin*, 2 Mart 1918, n.3313, s.1. "Rus Heyet-i Murahhasası Kimlerden Mürekkep?", *Sabah*, 2 Mart 1918, n.10162, s.1.

⁶³ "İkinci Alman Harp Raporu – Kiev'in Tahlisi", *Tanin*, 3 Mart 1918, n.3314, s.4. "Kiev Şehrinin Moskoflardan Tathiri", *Tesvir-i Efkar*, 4 Mart 1918, n.2383. Magnes, *a.g.e.*, s.164.

⁶⁴ Magnes, *a.g.e.*, s.169, 170. "Rus Muahedesinin Metni", *Vakit*, 6 Mart 1918, n.137, s.1.

Brest-Litovsk Antlaşması Sonrasında Osmanlı Devleti-Ukrayna İlişkileri

Brest-Litovsk Antlaşmasının imzası ile beraber Osmanlı Devleti ve Ukrayna Halk Cumhuriyeti arasındaki ticari, askeri ve diplomatik ilişkiler hızla gelişmeye başlamıştı. Antlaşma imzalanır imzalanmaz Mart ayının ortalarında Osmanlı donanması, Ukrayna'dan askeri araç gereçler satın almak üzere harekete geçti. Bu maksatla Yüzbaşı Mustafa Efendi, Bahriye Nezareti tarafından görevlendirilmişti⁶⁵.

Karşılıklı diplomatik misyonların kurulması süreci de yine hızlı bir şekilde başlamıştır. Mayıs 1918 itibarıyla, daha önce St. Petersburg'da Büyükelçilik idaresi üstlenmiş olan Fahreddin Bey (Rumbeyoğlu) Kiev Büyükelçisi olarak atanmıştır⁶⁶. Ancak daha sonra bu tasarruftan sarf-ı nazar edilmiş ve yerine 18 Temmuz 1918 tarihinde Büyükelçi Ahmet Muhtar (Mollaoğlu) Bey atanmıştır⁶⁷. Osmanlı Devleti'nin Ukrayna'ya atadığı Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey tecrübeli bir diplomattır. Daha önce Atina Büyükelçiliği görevini ifa etmiştir⁶⁸. Bu görevi haricinde kariyerinin ilk döneminden itibaren Osmanlı diplomasisinde yer almış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında bir süre Lahey'de vekâleten elçilik görevi ifa etmiştir.⁶⁹

⁶⁵ Bahriye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 17 Mart 1918 tarihli tahrirat, BOA, HR.İD. 80/01.

⁶⁶ Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne gönderilen 19 Mayıs 1918 tarihli tezkire, BOA, HR. SYS. 2379/1, Lef 9 Bahse konu Fahreddin Bey, Yüzellilikler arasında bulunan Fahreddin Rumbeyoğlu'dur. BOA, HR. SYS. 2379/1, Lef 7.

⁶⁷ Ahmet Muhtar Bey'in Biyografisi, İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi, Tanık Toros Arşivi, n.001512098006.

⁶⁸ 25 Ağustos 1918 tarihli Hariciye Nezareti tahriratı, BOA, DH. EUM. SSM. 28/17, Lef 1.

⁶⁹ "1870' (1286) de Çanakkale'de doğdu. Defter-i Hâkanî Hukuk Müsaviri Divrikli Haşan Tahsin Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Çanakkale Rüştiyesi ve İstanbul Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi) de tamamladıktan sonra Mülkiye Mektebine girdi. 1890 Temmuz'unda yüksek kısımdan mezun olarak 22 Haziran 1892 de Hariciye Nezareti Tercüme Odasında Kâtiplik ile devlet hizmetine dahil oldu. 21 Mayıs 1898'de Stokholm Elçiliği İkinci Kâtipliğine atandı. 26 Mart 1900'de Başkâtipliğe yükseltildi. 31 Mayıs 1906'da Bâbîâlî İstişare Odası Muavinliğine alındı. 13 Eylül 1908'de Sadaret Tercümanı oldu. 12 Temmuz 1909'da Budapeşte Başşehbenderi olarak görevlendirildi. 1 Şubat 1912'de Atina Elçiliğine getirildi. 13 Aralık 1913'te Elçilikten alındı. 13 Mayıs 1916'ya kadar açıkta kaldı. Bu tarihten 31 Ekim 1916'ya kadar Lahey'de Elçi Vekili olarak görev yaptı. 18 Temmuz 1918'de Ukrayna (Kiyev) Elçiliğine atanıncaya kadar yeniden açıkta bulundu. 13 Nisan 1919'da merkeze çağırıldı. İstanbul Mebusan Meclisinin son dönemi için 18 Aralık 1919'da yapılan 497 seçimde İstanbul Milletvekili oldu. Meclisin feshi üzerine Heyeti Temsiliyenin talimatına uyarak Ankara'ya geldi ve 3 Haziran 1920'de TBMM Genel Kuruluna İstanbul Milletvekili olarak takdim edildi. Mecliste Dışişleri ve Anayasa komisyonlarında çalıştı. 2 Temmuz 1921'de Dışişleri Komisyonu Başkanlığına seçildi. 10 Ağustos 1920 ve 8 Şubat 1921'de bir süre Hariciye Vekiline vekâlet etti. İcra Vekilleri Heyetinin 27 Ekim 1921 tarihli kararıyla Tiflis Temsilciliğine atanmakla 1 Kasım 1921'den itibaren Meclis kararıyla izinli sayıldı. 9 Aralık 1922'de görevinden ayrılan Ali Fuat Paşa yerine Moskova Büyükelçisi oldu. Dönem içinde (9) u gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde (29) konuşma yaptı. II nci Dönemde yeniden İstanbul Milletvekili seçilmekle 6 Aralık 1924'te Elçilikten ayrılarak Meclise katıldı. Dönem sonunda 20 Eylül 1927'de Washington Büyükelçiliğine atandı. III üncü Dönem seçimlerine katılmadı. IV üncü Dönem için yapılan seçimlerde Kastamonu'dan Milletvekili seçilerek 2 Nisan 1934'te Washington Büyükelçiliğinden ayrıldı. 23 Mayıs 1934'te Meclise katıldı. 3 Temmuz 1934'te Ankara'da öldü. Cebeci Asri Mezarlığında toprağa verildi. Evli olup iki çocuk babası idi. İngilizce ve Fransızca bildiği resmî hâl tercümesinde yazılıdır". Ahmet Muhtar Bey'in Biyografisi, İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi, Tanık Toros Arşivi, n.001512098006.

Hariciye Nezareti 27 Ağustos 1918'de, Kiev'e doğru yola çıkacak olan Ahmet Muhtar Bey'in görev yerine gitmeden önce padişahın huzuruna kabulü için Sadarete bir tezkire yazmıştır⁷⁰. Bunun üzerine sözü edilen ziyaretin 1 Eylül 1918 tarihinde gerçekleşmesi için irade-i seniyye hâsıl olmuştur⁷¹. Bu ziyaret planlandığı gibi 1 Eylül'de gerçekleşmiştir⁷². Daha sonra Ukrayna'ya doğru yola çıkan Ahmet Muhtar Bey 13 Eylül itibarıyla Kiev'e varmıştır⁷³.

Osmanlı Devleti'nin ilk Kiev Büyükelçiliği'nin ve Ahmet Muhtar Bey'in kişisel ikametinin bugün Premier Palatz Otel olarak hizmet veren Taras Şevçenko Bulvarı 5-7 numara ve Puşkinska Caddesi 29 numarada bulunan binada olduğuna dair veriler bulunmaktadır⁷⁴. Kiev'de görev yapan Osmanlı Büyükelçiliği'nin kadrosunda Ali Muhtar Bey ve Server Cemal Beyler kâtiplik görevini yürütmektedirler⁷⁵.

Osmanlı Devleti'nin Kiev Sefiri ve sefaret çalışanları Kiev'e geldiklerinde, iki ay önce kurulan Hetmanlık hükümeti tarafından oldukça sıcak bir şekilde karşılanmışlardır. Ancak Osmanlı diplomatları için, o sırada Alman İmparatoru ile görüşmek üzere Berlin'de olan Hetman Skoropadskiy (ukr. Павло Скоропадский) ile görüşmek mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Büyükelçi Ahmet Muhtar Bey, iki taraf arasındaki ilişkilerin bir an önce tesisi için Ukrayna Başbakanı ile Harbiye ve Adliye Nazırlarından oluşan *Naiplik Heyeti*'ne itimatname arzında bulunmuştur. Yine o sıralar Ukrayna Hariciye Nazırı Doroşenko'nun (ukr. Дмитро Іванович Дорошенко) hasta olarak yatıyor olmasından dolayı kendisi ile 15 gün sonra görüşülebilmiştir⁷⁶.

Ahmet Muhtar Bey, Eylül ayının sonlarında⁷⁷ Hetman Skoropadski tarafından parlak bir merasimle kabul edilmiştir. Saray'da verilen davet için Hetmanlık tarafından üç otomobil Osmanlı heyetini almak amacıyla gönderilmiştir. Bu araçlarla beraber içinde Hariciye Nazırı Vekili "*Mösyö Paltof*"un da bulunduğu bir

⁷⁰ Hariciye Nezaretinden Sadaret'e yazılan 27 Ağustos 1918 tarihli tezkire, BOA, İ.DÜİT 12/20.

⁷¹ Ahmet Muhtar Bey'in huzur-i hümayuna kabulüne dair 27 Ağustos 1918 tarihli tezkire, BOA, İ.DÜİT 12/20.

⁷² "Huzura Kabul", *Tanin*, 2 Eylül 1918, n.3494, s.3.

⁷³ Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 27 Eylül 1918 tarihli tahrirat, BOA, HR. SYS. 2379/1.

⁷⁴ Pavlo Skoropasky (Павло Скоропадский), *Спогади Кінець 1917- грудень 1918 (Hatıralar: 1917'nin sonu - Aralık 1918)*, 1995 Kiev-Philadelphia, s.324. Otelin yetkilileri ile tarafımca yapılan görüşmede bu bilgi onlar tarafından da onaylanmıştır. Bugün Kiev'de hizmet vermekte olan Kiev Yunus Emre Enstitümüz tarihin bir cilvesi olarak bu binanın tam karşısındadır.

⁷⁵ Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 27 Eylül 1918 tarihli tahrirat, BOA, HR. SYS. 2379/1. 25 Ağustos 1918 tarihli Hariciye Nezareti tahriratu, BOA, DH. EUM. SSM 28/17, Lef 1.

⁷⁶ Kiev Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 12 Ekim 1918 tarihli tahrirat, HR. SYS. 2379/1, Lef 36. Ukrayna Hetmanı'nın Berlin ziyareti hakkında bkz. "Ukrayna Hetmanı'nın Seyahati ve Kırım", *İkdam*, 23 Eylül 1918, nr. 7763, s.1.

⁷⁷ "Ukrayna ile Münasebetimiz", *Vakit*, 30 Eylül 1918, nr.336. Gazete bu haberi 27 Eylül tarihli bir ajans telgrafına dayandırarak verdiği göre bu görüşmenin 27 Eylül 1918 tarihinden önce gerçekleşmiş olması gerekir. Aynı görüşmeye kendi çalışmasında değinen Kurat, muhtemelen Ukrayna basınında görüşmeye dair bir makalenin yayınlandığı 12 Ekim tarihini görüşmenin gerçekleştiği tarih olarak belirtmiştir. Bu hususun tashih edilmesi gerekir. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri 1798-1919*, Ankara: TTK, 2011, s.390.

heyet görevlendirilmiştir. Hetman, Osmanlı heyetini saray salonlarından birinde kabul etmiştir. Bu salondaki resm-i kabul ve gerçekleştirilen konuşmalardan sonra başka bir salona geçilmiş ve Osmanlı heyeti burada Hetman'ın eşi, eşinin kardeşi ve kızına takdim edilmiştir. Daha sonra başka bir salonda yemeğe oturulmuştur. Yemek, Hariciye Nazır Vekili'nin yanı sıra üst düzey memurların da bulunduğu 30 kişilik bir grupla yenmiştir. Hetman'ın da hazır bulunduğu yemekte masa kırmızı ve beyaz çiçeklerden bir Türk bayrağı ile süslenmiştir. Ukrayna Hetman'ı masada ayağa kalkarak iyi dileklerini sunduktan sonra padişah için üç defa çok yaşasın anlamında Ukraynaca "slava" demiştir. Görüşmenin ertesinde, Nova Rada gazetesinde Osmanlı Devleti ve Ukrayna ilişkilerine dikkat çeken makaleler yer almıştır⁷⁸.

Ahmet Muhtar Bey, Hariciye Nezareti'ne gönderdiği başka bir mektupta da Osmanlı misyonunun Kiev'de olağanüstü bir şekilde hürmet gördüğünün altını çizmektedir. Hatta Ukrayna hükümeti iyi niyet göstergesi olarak Osmanlı misyonuna bir otomobil tahsis etmiştir. Ahmet Muhtar Bey'in Kiev hakkındaki ilk izlenimleri ise oldukça ilginçtir. Kiev'de bulunan Alman askerlerinin her türlü usulsüzlüğü gerçekleştirdiğini ve bu türden hareketlerinde çok ileri gittiğini ifade eden Ahmet Muhtar Bey, Kiev'deki Alman askerlerinden "işgalci" olarak söz eder. Diğer yandan bazı tüccarların savaş sonrası ortamın doğurduğu eksikleri kendi menfaatlerine kullandığını ifade eder. İhtilalden önce 500.000 kişi civarında olan Kiev nüfusu ihtilal sonrası şehre göçenlerle birlikte 1.2000.000'e çıkmıştır. Bu durum şehir hayatında ciddi ekonomik sıkıntılara sebep olmuştur⁷⁹.

Osmanlı Devleti, Ukrayna çapında üç şehre şehbenderlik (konsolosluk) açmıştır. Ahmet Ferit (Tek) Bey 15 Temmuz 1918 tarihli irade-i seniyye ile Kiev Başşehbenderi olarak atanmıştır⁸⁰. Odessa Şehbenderliği'ne ise 3 Eylül 1918 tarihli irade-i seniyye ile Ebu'l Rıza Namık Bey tayin edilmiştir⁸¹. Harkiv Şehbenderliği'ne ise 1918 yazında Ruhi Bey atanmıştır⁸². Ebu'l Rıza Namık ve Ruhi Beylerin 14 Eylül 1918 tarihinde görev bölgelerine vardığı Kiev Sefiri Ahmet Muhtar Bey'in aynı tarihli telgrafından anlaşılmaktadır⁸³.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin Ukrayna çapında iki şehirde konsolosluk (Kiev Konsolosluğu ve Odessa Başkonsolosluğu) hizmeti verdiği düşünüldüğünde 1918 Ukrayna'sında Harkiv de dahil olmak üzere üç Türk konsolosluğu bulunmasının ne denli önemi haiz olduğu anlaşılacaktır. Zira Brest-Litovsk Barışı

⁷⁸ Kiev Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 12 Ekim 1918 tarihli tahrirat, BOA, HR. SYS. 2379/1, Lef 36

⁷⁹ Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 27 Eylül 1918 tarihli tahrirat, BOA, HR. SYS. 2379/1.

⁸⁰ Ahmet Ferit Bey'in Kiev Başşehbenderliği'ne tayinine dair 15 Temmuz 1918 tarihli irade-i seniyye, BOA İ.DÜİT 49/99.

Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne gönderilen 18 Temmuz 1918 tarihli tahrirat, BOA, BEO. 4524/339279 Lef 1.

⁸¹ Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne gönderilen 4 Eylül 1918 tarihli tahrirat, BOA, BEO. 4524/339869 Lef 1.

⁸² 25 Ağustos 1918 tarihli Hariciye Nezareti tahrirati, BOA, DH. EUM. SSM 28/17, Lef 1.

⁸³ Osmanlı Devleti Kiev Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 14 Eylül 1918 tarihli telgraf, BOA, HR. SYS. 2459/31, Lef 2.

sonrasında karşılıklı olarak sivil ve askeri esirlerin değişimi gibi konular, geniş Ukrayna coğrafyasında sıkı bir takibi gerektirmiştir. Ukrayna hükümeti, harp sırasında esir düşen ve Türkiye’de bulunan harp esirleri ile ilgili olarak birçok müracaatta bulunmuş ve Kiev Sefareti bu müracaatları takip etmiştir⁸⁴.

Munzam muahedenamenin 8. maddesi savaş sırasında esir edilen bireyler hakkında takip edilecek muameleyi açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu maddeye göre malul veya savaşa kabiliyeti olmayan esirler karşılıklı olarak hemen salınacaktır. Diğer esirler ise karşılıklı kurulacak komisyonlar marifetiyle mübadele edilecektir. Gerek askeri ve gerekse sivil esirlerin ülkelerine gitmesi için imkân oluşturulacak ve gerekirse bunlara maddi yardım yapılacaktır⁸⁵. Osmanlı tarafı mesele üzerine derhal çalışmaya başlamış ve ilk etapta sivil esirlerin antlaşmaya uygun koşullarda serbest bırakılmalarını sağlamak için Meclis-i Vükela’da karar alınmıştır⁸⁶. Osmanlı tarafı antlaşmanın bu maddesinin doğurduğu yükümlülük üzerine Haziran 1918’den itibaren sivil esirleri salmaya başlamıştır. Esirlerin, İstanbul’dan Ukrayna’nın Odessa Limanı’na gidecek vapurlara bindirilmesi ve yardıma muhtaç olanlara Ukrayna’daki ikametlerine gitmeye yetecek kadar maddi yardım yapılması ilgili devlet dairelerine tebliğ edilmiştir⁸⁷. Diğer esirlerin mübadelesi için karşılıklı komisyon kurulması çalışmalarına başlanmış; Ukrayna tarafından görevlendirilen ve Kaymakam Rechke, Binbaşı Holodniy ve Yüzbaşı Zatar’dan oluşan esir mübadele heyetinin 21 Ekim’de İstanbul’a doğru yola çıkacağı 16 Ekim 1918’de Kiev Sefiri Ahmet Muhtar Bey tarafından Harbiye Nezareti’ne bildirilmiştir. Ahmet Muhtar Bey bu telgrafında Ukrayna tarafındaki Osmanlı esirlerinin çok az sayıda olduğunu da belirtmiştir⁸⁸. Ukrayna tarafındaki bu az sayıdaki Osmanlı esirleri 1918’in Kasım ayına kadar peyderpey salıverilmiştir⁸⁹.

Osmanlı tarafındaki Ukraynalı harp esirlerinin salıverilmesi için Osmanlı makamlarınca gerekli teşebbüsler gerçekleştirilse de esirlerin topluca sevki için vapur bulunamadığından Ukraynalı esirlerin ortada kalmaması adına salıverilmeleri ertelenmiştir. Bununla beraber Osmanlı tarafı Ukraynalı esirlerin arzu edildiği takdirde İstanbul’daki Ukrayna Sefareti’ne teslim edilebileceğini Ukrayna tarafına bildirmiştir⁹⁰.

⁸⁴ Örnek vakalar olarak bkz. “Esir Aleksey Timoti Kalimentof Hakkında – 13 Kanun Evvel 1336”, *BOA*, HR. SYS. 2232/42, Lef 2. Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti’ne gönderilen 12 Kasım 1918 tarihli yazı, *BOA*, HR. SYS. 2232/42 Lef 1.

⁸⁵ Meclis-i Mebusan, a.g.e, s.16.

⁸⁶ Hariciye Nezareti’nin 4 Haziran 1918 tarihli yazısı, *BOA*, HR. SYS. 2246/27, Lef 3.

⁸⁷ Hariciye Nezareti İstişare Odasının 15 Ağustos 1918 tarihli istişare raporu, *BOA*, HR. SYS. 2243/4, Lef 3.

⁸⁸ Osmanlı Kiev Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey tarafından Harbiye Nezareti’ne gönderilen 16 Ekim 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2243/4, Lef 5.

⁸⁹ Osmanlı Kiev Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti’ne gönderilen 2 Kasım 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2243/4, Lef 13.

⁹⁰ Harbiye Nezareti’nden Hariciye Nezareti Vekaleti’ne gönderilen 24 Ekim 1918 tarihli tahrirat, *BOA*, HR. SYS. 2243/4, Lef 10. Hariciye Nezareti’nden Osmanlı Kiev Sefareti’ne gönderilen 18 Ekim 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2243/4, Lef 12.

Yine savaş sırasında Çarlık tarafından esir edilmiş, ancak esaretlerini Ukrayna dışındaki topraklarda yaşarken bir yolunu bulup Ukrayna'ya ulaşan Türk esirlerin de Türkiye'ye dönüşü Ukrayna'daki Osmanlı diplomatik misyonlarının önemli gündemlerinden biri olmuştur. Rusya'dan firaren Ukrayna topraklarına girerek buradan Türkiye'ye ulaşmaya çalışan Türk esirleri Osmanlı diplomatik misyonlarından maddi yardım görmüşlerdir⁹¹.

Osmanlı Devleti, Kiev Sefarethanesi'nin açılışından itibaren Ukrayna siyaseti için önemli bir mevki olmuştur. Bu durumda doğrudan Alman desteği ile ülkenin başına geçmiş Hetman hükümetinin Dörtlülük İttifak'ın güçlü bir üyesi olarak Osmanlı Devleti'ne göstermiş olduğu önemin de payı vardır. Öyle ki Hetman Skoropadsky, Kasım 1918'de iktidardan indirildiğinde hayatını kurtarmak için Osmanlı Devleti Kiev Büyükelçiliği'ne sığınmıştır. Hetman Skoropadsky bu olaydan şu şekilde söz eder.

“(İhtilalin gerçekleştiği gün) nereye gitmek gerektiğini çok düşündük. Nihayet gidilecek en iyi yerin Türk Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey'in rezidansı olacağına kadar verdim. Ona gittim. Ahmet Muhtar Bey Palats Otel'in iki odasında ikamet ediyordu. Otel bir aşağı bir yukarı koşuşturan her türlü insanla doluydu. Kimse beni tanımadı. Daha sonra nerede olduğum bilgisini haiz birkaç sadık subay ortaya çıkarak durumun ne kadar kötü olduğunu ve her şeyin bittiğini bildirdiler. Her ne kadar birkaç yerde çatışmalar hala devam ediyorduydu da her şeyin bittiğini anlamıştım. Bu durum ruhuma çok ağır geldi. Top gümbürtüleri beni derinden etkiledi. Belki oralarda bir yerlerde artık görevlerinin ve görev yeminlerinin sona erdiğini bilmeyen bazı dürüst insanlar çatışmaya devam ediyordu. (Onları daha fazla tehlikeye atmamak için) İstifa ettim.”⁹²

İki taraf arasında tesis edilen uluslararası münasebetlerden biri de posta ve telgraf alanındaydı. 9 Şubat tarihli antlaşmada iki taraf arasında posta ve telgraf iletişiminin başlamasına ve bu iletişimdeki esasların *“beynelmilel ittihadin posta ve telgrafa müteallik mukavelat ve saire-i itilafatı”* üzerine tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. Akabinde 12 Şubat'ta imzalanan munzam muahedenamenin dördüncü maddesinde Ukrayna'nın *“Uluslararası Posta ve Telgraf Birliği'ne (Beynelmilel Posta ve Telgraf İttihadı)”* dâhil olma sürecinin tamamlanmasına *“intizaren”* Osmanlı Devleti ile Ukrayna arasındaki posta iletişiminin uluslararası posta kurallarına uygun bir şekilde, antlaşma tasdik edilir edilmez başlaması karara bağlanmıştır⁹³.

⁹¹ Örnek vakalar olarak bkz. Hariciye Nezareti'nden Harbiye Nezareti'ne yazılan 7 Mart 1919 tarihli ve 1918 senesinde Kiev Başşehbenderliği'nden Türk esirlere yapılan maddi yardımlar hakkındaki tahrirat, BOA, HR. SYS. 2209/14, Lef 1.

“Geçen 1918 senesi Kânunuevvelî iptidalarında esaretten firaren Kiyef'e muvasalat eden zabitan ile sivil üseradan Ahmet bin Cevahir'e, Kiyef Sefaret-i Seniyyesi tarafından bera'y-ı muavenet ita edilerek lüzum-i tahsili işar kılınan mebalîğın seferberliğin devamı müddetince sefarete irsal kılınan tahsisat-ı mestureden icra'y-ı mahsubu hususundaki esbab-ı manianın sefaret-i müşarileyhadan istihsar ve işar buyrulması babında emr-i ferman hazret-i men lehül emirindir”. Harbiye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 20 Mayıs 1919 tarihli tezkire, BOA, HR. SYS. 2209/47 Lef 2. Konu hakkında diğer örnek evraklar, bkz. BOA, HR. SYS. 2209/47, Lef 2; HR.SYS. 2211/31, Lef 1; HR.SYS. 2211/31, Lef 2.

⁹² Skoropasky, a.g.e., s.334.

⁹³ Meclis-i Mebusan, a.g.e, s. 4, 15.

Antlaşmadaki bu karara uygun olarak Osmanlı topraklarında görev yapmak üzere İstanbul'a varan Ukrayna Telgraf Muhabiri Ivan Simonoviç, Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti'ne başvurarak görevini ifa etmek üzere izin istemiştir⁹⁴. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, Hariciye Nezareti'nden mesele hakkındaki görüşünü sormuş, Hariciye Nezareti de Ivan Simonoviç'e tarafsız ülkelerin muhabirlerine uygulanan muamelenin uygulanması gerektiğini ifade etmiştir⁹⁵.

Ukrayna tarafı, Brest Litovsk'taki görüşmelere Ukrayna adına katılan heyette de bulunan Mikola Levitskiy'i (ukr. Микола Григорович Левітський) Mart 1918'de İstanbul'da Ukrayna geçici temsilcisi olarak atamıştır⁹⁶. Nisan ayında Viyana yoluyla İstanbul'a yola çıkan Levitskiy, Nisan ayının ortalarında (muhtemelen 17 Nisan'da) Osmanlı Devleti Viyana Büyükelçiliği'ni ziyaret etmiştir. Viyana'da bulunduğu sırada Reichpost gazetesine bir mülakat veren Levitskiy, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin mükemmel olacağını beyan etmiştir. Daha sonra, 19 Nisan'da İstanbul'a varmak üzere yola çıkmıştır⁹⁷. İstanbul'a varmak için Balkan Treni'ni kullanan 7 kişilik Ukrayna heyeti planlandığı gibi 19 Nisan'da İstanbul'a varmıştır. Heyette sefaret kâtabi Vuçenko, sefaret memuru Kovalski, Tercüman Eliza Vasilkofka Hanım, öğretmen Mariya Vasilkofka ve Margaret Vasilkofka Hanımlar ile bir de sefaret kuryesi bulunmaktadır. Heyet, Sirkeci garında müstakbel Kiev Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey tarafından karşılanmıştır⁹⁸.

Heyet, ayağının tozuyla Vakıf gazetesine mülakat vermiştir. Mülakatta, yeni bir devlet olan Ukrayna'nın hükümet sistemi ve seçimler hakkında Türk kamuoyuna malumat verilmiştir. Diğer yandan Ukraynaların Rus olmadığı ve Ukrayna'da Ukraynecinin konuşulduğu da anlatılmıştır. Heyetin beyanına göre Ukrayna ve Türkiye arasında birçok ortak menfaat bulunmaktadır. Ukrayna tarafı karşılıklı ilişkilerin her iki tarafın da çıkarını koruyacak dostane bir şekilde gelişeceğini düşünmektedir⁹⁹.

19 Nisan'da İstanbul'a gelen Levitskiy, 22 Nisan'da Bab-ı Ali'ye gelerek Sadrazam Talat Paşa'yı ziyaret etmiştir. Böylelikle her ikisi de Brest Litovsk'ta ülkesini temsil eden bu iki devlet adamı birkaç ay sonra tekrar bir araya gelmiştir. Levitskiy bu ziyaretten sonra diğer bakanlıkları da gezerek kendini takdim etmiş ve kartvizit bırakmıştır¹⁰⁰.

Mayıs ayının başında Ukrayna'da yeni hükümet, yani Hetman kabinesi kurulmuştur¹⁰¹. Hetman kabinesinin kuruluşundan yaklaşık 1 ay sonra Levitskiy

⁹⁴ Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 6 Ekim 1918 tarihli tezkire, *BOA*, HR. İD. 90/7, Lef 1.

⁹⁵ Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 12 Ekim 1918 tarihli tezkire, *BOA*, HR. İD. 90/7, Lef 1.

⁹⁶ Г.В Стрельський, "Левитський, Микола Григорович", *Енциклопедія історії України (Україна Тарихі Ansiklopedisi)*, Cilt 6 (2009), s.83.

⁹⁷ "Türkiye-Ukrayna", *Vakit*, 19 Nisan 1918, nr.180, s.1.

⁹⁸ "Ukrayna Sefirinin Muvasalati", *Sabah*, 20 Nisan 1918, nr.10211, s.1.

⁹⁹ "Ukrayna Sefareti ile Mülakat", *Vakit*, 20 Nisan 1918, nr.181, s.1.

¹⁰⁰ "Ukrayna Sefaretinin Ziyareti", *Sabah*, 23 Nisan 1918, nr 10214, s.1.

¹⁰¹ "Ukrayna'nın Yeni Kabinesi", *Vakit*, 9 Mayıs 1918, nr.200, s.1.

görevden alınmıştır¹⁰². Yerine Petro Chykalenko görevlendirilmiştir¹⁰³. Ukrayna tarafından maslahatgüzar olarak görevlendirilen Chykalenko takip eden dönemde İstanbul'a varmış ve Hariciye Nezareti ile irtibata geçerek görevine başlamıştır¹⁰⁴. Bu sıralarda Ukrayna tarafından Bogdan Kistyakovski Ukrayna İstanbul sefiri olarak atanmış, ancak istifa görevine başlamamıştır¹⁰⁵. İstanbul'daki Ukrayna misyonuna Ekim ayının ortalarında "fevkalade murahhas orta elçi" sıfatıyla Mihaylo Akinfiyoviç Sukovkin (ukr. Михайло Акінфійович Суковкін) atanmıştır¹⁰⁶.

Sukovkin ve maiyeti 28 Ekim 1918'de Kiev'den Odessa'ya doğru yola çıkmıştır. Sukovkin'in 30 Ekim günü Odessa'dan vapura binerek 1 Kasım'da İstanbul'a varması planlanmıştır. Sukovkin yola çıktığı sırada Osmanlı Devleti'nin kendisine yönelik onayı henüz çıkmamıştır¹⁰⁷. Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi için görüşmeler gerçekleştiriyor olması bu gecikmenin sebebi olmalıdır.

Odessa'dan Ukrayna bandıralı "*Aleksandr Mihayloviç*" adlı vapur ile hareket eden Sukovkin beklendiği gibi 1 Kasım'da İstanbul'a varmıştır¹⁰⁸. Aynı vapurda hastalığı sebebiyle İstanbul'a dönen Odessa Başşehbenderi Namık Bey de bulunmaktadır¹⁰⁹. Sukovkin tam da Mondros Mütarekesi'nin imzasının hemen ertesinde İstanbul'a gelmiştir. Buna rağmen Sukovkin 3 Kasım'da dönemin Sadrazamı Ahmet İzzet Paşa'yla paşanın konağında görüşme fırsatı bulmuştur¹¹⁰. Sukovkin, 28 Kasım 1918'de Padişah Sultan Vahdettin'e itimatnamesini takdim etmek üzere huzura kabul edilmiştir. İkdam gazetesi bu kabule ayrıntılarıyla yer vermiştir. Teşrifat müdür yardımcısı Fuat Bey resmi elbiseyi melbus olarak Sukovkin'in Beyoğlu'ndaki ikametine gitmiştir. Sefir ve maiyeti istabl-ı amireden gönderilen at arabaları ile alınmış ve saat 3 sularında Yıldız Sarayı'na varmıştır. Sukovkin burada resmi askeri törenle karşılanmıştır. Daha sonra Sukovkin'e Teşrifat Genel Müdürü İsmail Bey ve diğer mabeyn memurları eşlik etmiş ve Sukovkin itimatnamesini sunmak üzere huzura alınmıştır. Hariciye Nezareti müsteşarlarından Raşit Hikmet Bey'in de hazır bulunduğu itimatname takdimi Sukovkin'in ve ardından Sultan Vahdettin'in nutuklarıyla sona ermiştir¹¹¹.

¹⁰² Kiev Sefiri Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 20 Ekim 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2459/31, Lef 25. Г.В Стрельський, *a.g.m.*, s.83.

¹⁰³ "Ukrayna'nın Dersaadet Sefiri", *Vakit*, 12 Haziran 1918, nr.234, s.2.

¹⁰⁴ Ukrayna İstanbul Maslahatgüzarı tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 26 Ağustos 1918 tarihli tezkire, *BOA*, HR.MTV. 82/34, akt. Hakan Kırımlı, "Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Ukrainian Democratic Republic 1918-21", *Middle Eastern Studies*, Cilt 34, Sayı 4, 2011, s.210.

¹⁰⁵ Ukrayna İstanbul Maslahatgüzarı tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 26 Ağustos 1918 tarihli tezkire, *BOA*, HR.MTV. 82/34, akt. Hakan Kırımlı, *a.g.m.*, s.210. ayr. Kiev Sefiri Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 20 Ekim 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2459/31, Lef 25.

¹⁰⁶ Kiev Sefiri Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 20 Ekim 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2459/31, Lef 25.

¹⁰⁷ Kiev Sefiri Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 29 Ekim 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2379/05, Lef 2.

¹⁰⁸ "Ukrayna Sefiri", *Vakit*, 2 Ekim 1918, nr.369,s.2.

¹⁰⁹ Kiev Sefiri Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 27 Ekim 1918 tarihli telgraf, *BOA*, HR. SYS. 2459/31, Lef 31. "Ukrayna Sefiri", *İkdam*, 2 Ekim 1918, nr.7803, s.1.

¹¹⁰ "Ukrayna Sefiri", *İkdam*, 4 Ekim 1918, nr.7805, s.2.

¹¹¹ "Ukrayna Sefirinin İtimatnamesi", *İkdam*, 29 Kasım 1918, nr.7830, s.2. ayr. "İtimatname Takdimi",

1918 yılının sonuna gelindiğinde, Şubat ayında Birinci Dünya Savaşı'nın ilk barış antlaşmasını imzalayan taraflardan Osmanlı Devleti ve Ukrayna Halk Cumhuriyeti için işler oldukça farklı bir hal almıştır. Osmanlı tarafında süreç içinde hem padişah hem de antlaşmayı imzalayan Talat Paşa hükümeti değişmiştir. Diğer yandan Osmanlı tarafı Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan yenik çıkmıştır. Ukrayna tarafında ise önce Rada hükümeti yerini Hetmanlığa, 14 Aralık 1918 itibarıyla Hetmanlık da yerini devrimci hükümete bırakmıştır. Yıl sonunda Osmanlı Kiev Büyükelçiliği Ahmet Muhtar Bey tarafından, Ukrayna İstanbul Büyükelçiliği ise Sukovkin tarafından yürütülmektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri gereklilikler üzerine katılmak zorunda kaldığı Birinci Dünya Savaşı, günümüzü hala derinden etkileyen siyasi sonuçlar doğurmuştur. Bu siyasi sonuçların Türkiye için önemlerinden biri de 2018 yılında diplomatik ilişkilerin 100. yılının kutlandığı Ukrayn milletinin milli devleti Ukrayna'nın kuruluşudur. Ukrayna'nın kuruluşu ile bariz bir şekilde 93 Harbi'nden itibaren Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini her türlü gayri meşru yöntemlerle gerçekleştirmeye çalışan Çarlık ve bakiyesi Bolşevikler büyük bir savaşı sürdürmek için gerekli olan, o dönem için Avrupa'nın en büyük tahıl ambarı vasfına sahip Ukrayna'yı kaybetmişlerdir. Ukrayna'nın kaynakları olmaksızın Dörtlülük İttifak'a karşı uzun süreli bir askeri hareket yürütemeyeceklerinden dolayı iyice köşeye sıkışan Bolşevikler, Brest-Litovk Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Antlaşmanın imzası ile Osmanlı Devleti'nin Kafkaslarda eli güçlenmiştir. Dolayısıyla Ukrayna ile imzalanan antlaşmanın Doğu Anadolu'daki vatan topraklarının kurtuluşuyla alakalı dolaylı etkileri olduğu söylenebilir. Zira Bitlis, Van, Erzincan, Erzurum, Kars, Ardahan, Artvin, Batum gibi vatan topraklarının kurtuluşu Brest-Litovsk'un imzası ile yakından alakalıdır¹¹².

Diğer yandan Ukrayna'nın kurulmasıyla yeniden Karadeniz'in kuzeyi ile güneyi arasında bağ kurulmuş, insan ve mal nakliyatı başlamıştır. Antlaşmanın ilgili bölümlerde incelenen ticari boyutları haricinde esirlerin değişimi konusunda insani bir boyutu da mevcuttur. Antlaşmayı takip eden dönemde Ukraynalı esirler, Rus esirler arasından ayıklanmış ve iade süreci başlamıştır. Karşı tarafta Ukrayna ise sadece elindeki Türk esirleri iade etmekle kalmamış, Rusya'daki esir kamplarından kaçarak Türkiye'ye dönmeye çalışan Türk esirler için de önemli bir sığınak haline gelmiştir. Esir takası meselesi iki ülkenin karşılıklı diplomatik misyonlarının en önemli uğraşlarından biri olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşiv evrakından takip edilebildiği kadarıyla esir değişimleri iyi niyet ve karşılıklı anlayış temelinde, büyük bir aksaklık yaşanmadan sürdürülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Dörtlülük İttifak'taki müttefikleri olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Almanya'nın Ukrayna tahılının peşinde oldukları için Ukrayna'nın bağımsızlık ve özellikle de toprak bütünlüğünü tanımak zorunda

Sabah, 29 Kasım 1918, nr.10429, s.2.

¹¹² Mehmet Ali Bolat, *Millî Mücadele Döneminde Türkiye'nin Kafkasya Siyaseti (1919-1921)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2018, s.6.

kaldıkları aşikâr bir gerçektir. Bu durum, çalışmada kendisine birçok kez başvuru- rulan dönemin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dış İşleri Bakanı Ottokar von Czernin'in hatıralarında açıkça ifade edilmektedir. Çalışmanın ilgili bölümünde zikredildiği üzere Osmanlı Devleti'nin Kiev Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey'in Alman ordusuna dair "işgalci" meyanındaki değerlendirmeleri de oldukça açıktır¹¹³. Buna karşın Osmanlı-Ukrayna ilişkilerinin diplomatik dostluk temelinde geliştiği söylenebilir. Özellikle Ukrayna Hetmanı'nın iktidardan düştüğü sırada, emin güç olarak Türk Büyükelçiliği'ne sığınması Türkiye-Ukrayna dostluğuna bugün bile olumlu etki edecek gücü haiz bir vakadır.

İki ülkenin 1918 yılında karşılıklı olarak birbirlerine gönderdikleri diplomatlar bu dönemin önemli simalarıdır. Ukrayna tarafından Türkiye'ye gönderilen ilk temsilci Levitskiy, Brest Litovsk'da ülkenin özgürlüğünü uluslararası camiaya tasdik ettiren heyetin bir parçasıdır. Ahmet Muhtar Bey ise daha sonra milletvekilliği ve bir dönem bakan vekilliği yapmış; yine Cumhuriyet döneminde hem Moskova hem de Washington'da büyükelçilik görevi ifa etmiştir. Diğer yandan Osmanlı Devleti tarafından Kiev Şehbenderliği'ne atanan Ahmet Ferit Bey daha sonra milletvekilliği, bakanlık ve yine önemli büyükelçilik görevlerinde bulunmuştur¹¹⁴.

Türkiye ve Ukrayna'nın 1918 yılında deneyimlediği diplomatik ilişkiler Karadeniz'in iki yakasındaki bu komşuların günümüzdeki ilişki ve işbirlikleri için tarihi bir zemin oluşturmaktadır. Ukrayna o gün olduğu gibi bugün de tarım ve hayvancılığı ile zengin bir bölgeyi teşkil etmektedir. Bunun yanında ülkenin havacılık ve bilgisayar programcılığı gibi teknik alanlarda Türkiye ile paylaşabileceği birçok özgün teknolojisi ve tecrübesi bulunmaktadır. Diğer yandan Ukrayna, Kırım meselesi ve Donbas bölgesinde yaşanan iç çatışmalardan dolayı 1918'deki Bolşevik tehlikesini andıran bir milli egemenlik mücadelesi içinde istikrarlı müttefikler aramaktadır. Kırım'ın işgalini tanımayan ve Ukrayna'nın terörle mücadelesini siyasi alanda destekleyen Türkiye, 1918'de olduğu gibi Ukrayna'nın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü destekleyerek dost bir devlet olmanın gereklilikleri yerine getirmektedir.

¹¹³ Ahmet Muhtar Bey tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 27 Eylül 1918 tarihli tahrirat, BOA, HR. SYS. 2379/1.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yenal Ünal, *Ahmet Ferit Tek*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2009.

Abstract

Ottoman-Ukrainian Diplomatic Relations in the Framework of the Brest-Litovsk Treaty (1918)

Towards the end of the World War I, the Peace Treaty signed on 9th February of 1918, between Quadruple Alliance, which consisted of Germany, Austria-Hungary, the Ottoman Empire, Bulgaria, and Ukraine; has had critical importance for both sides. With the treaty signed by Ukraine, Germany and Austria-Hungary would be able to gain access to Ukraine's vast agricultural potential and resources. On the other hand, Bolsheviks who were in a struggle against the Ottoman Empire, would lost a strategically important area and its resources. Under these circumstances the treaty signed between the Ottoman Empire and Ukraine, as well as the other members of Quadruple Alliance, ultimately started their diplomatic relations. The Ottoman Empire had assigned an ambassador and three consuls to Ukraine. On the other hand, Ukraine sent its diplomats to Istanbul and diplomatic relations had been launched through these missions. In this context, the article analyzes the Ottoman-Ukrainian relations in the process of the Brest-Litovsk Treaty.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DH. EUM. SSM. Dahiliye Nezareti Emniyet Umum Müdürlüğü Seyr-i Sefain Müdüriyeti

BEO. Bab-ı Ali Evrak Odası

HR.HMŞ.İŞO. Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri

HR.İD. Hariciye Nezareti İdare Kısmı Belgeleri

HR. MTV. Hariciye Nezareti Mütenevvia Kısmı Belgeleri

HR. SYS Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Belgeleri

İ.DÜİT Dosya Usulü İradeler

İstanbul Şehir Üniversitesi Tarık Toros Arşivi

Ahmet Muhtar Bey'in Biyografisi, n.001512098006.

Basın

Osmanlı Basını

İkdam

Sabah

Tanin

Tesvir-i Efkâr

Vakit

Yabancı Basın

New York Tribune

Kitaplar

- CZERNIN, Ottokar, *In the World War*, New York: Harper and Brothers Publishers, 1920.
- KILIÇ, Selami, *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu – Brest Litovsk Barışı ve Müzakereleri (22 Aralık 1917 – 3 Mart 1918)*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1998.
- KIRIMER, Cafer Seydahmet, *Bazı Hatıralar*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1993.
- KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri 1798-1919*, 2011.
- L. MAGNES, Judah, *Russia and Germany at Brest Litovsk*, New York: The Rand School of Social Science, 1919.
- _____, *Meclis-i Mebusan, Hükümet-i Osmaniye ve Müttefikleri İle Ukrayna Arasında Hal-i Sulhun İadesi Hakkındaki Muahedatin İmza ve Teatisiyle Mezuniyeti Mutazammın Kanun ve Esbab-ı Mucibe Layihalarıyla Hariciye Encümeni Mazbatası*, İstanbul: Meclis-i Mebusan Matbaası, 1334.
- СКОРОПАДСКИЙ, Павло, *Спогади Кінець 1917- грудень 1918, Kiev-Philadelphia, 1995.*
- _____, *Source Records of the Great War*, Vol. VI, ed. Charles F. Horne, ABD: National Alumni 1923, 1923.
- TROTZKY, Leon, *From October to Brest Litovsk*, New York: The Socialist Publication Society, 1919.
- ÜNAL, Yenal, *Ahmet Ferit Tek*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2009.
- WHEELER-BENNETT, John W., *Brest-Litovsk The Forgotten Peace March 1918*, Londra: McMillian and Co. Limited, 1938.

Makaleler

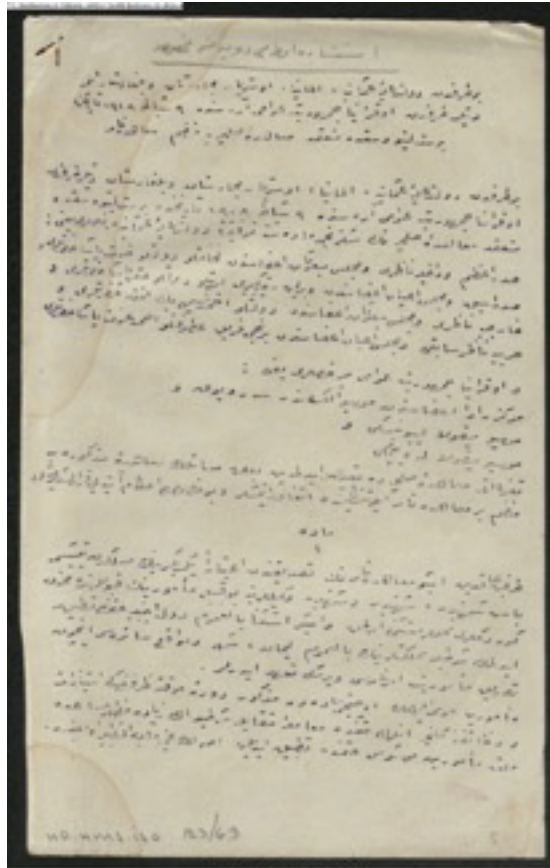
- KIRIMLI, Hakan, "Diplomatic Relations between the Ottoman Empire and the Ukrainian Democratic Republic 1918-21", *Middle Eastern Studies*, Cilt 34, Sayı 4, 2011, s.201-239.
- KURAN,ERCÜMENT, "Birinci Dünya Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopesi*, c.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s.196-200.
- ЛУПАНДІН, О.І., "Брестський Мирний Договір з Державами Четверного Союзу 9 Лютого 1918", *Енциклопедія історії України (Ukrayna Tarihi Ansiklopedisi)*, Cilt 1, Київ: Наукова Думка, 2003, s.375.
- ÖZTÜRK, Yücel, "Ukrayna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopesi*, c.42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s.73-75.
- СТРЕЛЬСЬКИЙ, Г.В., "Левитський, Микола Григорович", *Енциклопедія історії України (Ukrayna Tarihi Ansiklopedisi)*, Cilt 6, Київ: Наукова Думка, 2009, s.83-84.

Yayınlanmamış Doktora Tezleri

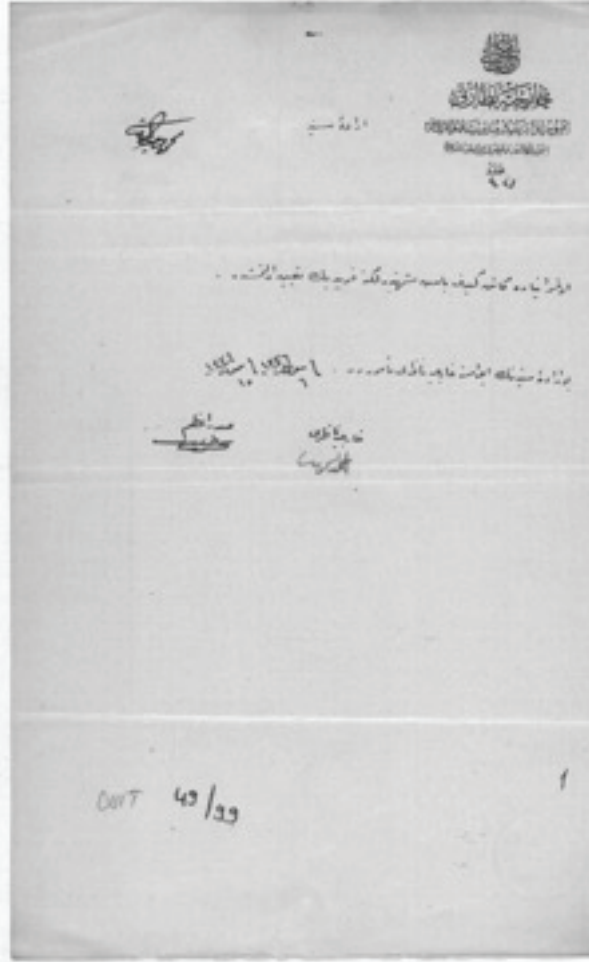
BOLAT, Mehmet Ali, *Milli Mücadele Döneminde Türkiye'nin Kafkasya Siyaseti (1919-1921)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2018.

EKLER

Ek 1. Osmanlı Devleti ve Ukrayna arasında imzalanan “Munzam Muahedename”-nin Osmanlı Devleti Hariciye Nezareti İştişare Odası'na mahsus ilk yazımlarından biri – BOA., HR.HMŞ.İŞO 123/49, Lef 5.

Ek 2. Kiev Başşehbenderliği'ne Ahmet Ferit (Tek) Bey'in atanmasına dair irade-i seniyye – BOA, İ.DUİT. 49/99.

İ.DUİT.00049

Ек 3. Украйна heyeti adına barış antlaşmasını imzalayan Oleksandr Servuk - O.I Лупандін, О.І, “Брестський Мирний Договір З Державами Четверного Союзу 9 Лютого 1918”, *Енциклопедія історії України (Україна Таріхі Ансіклопедісі)*, Сілт 1, Київ: Наукова Думка, 2003, s.375.

